

AVLONYA SANCAĞI MUTASARRIFI VEZİR ARNAVUT İSMAİL PAŞA (1751-1764)

Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ*

ÖZ

Avlonya, Arnavutluk sınırları içerisinde olup, 1417'de Osmanlı idaresine geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin Adriyatik kıyılarındaki ilk limanı olması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Burada tersane kurularak, donanmanın önemli bir üssü haline getirildi. Osmanlı Devleti'nin idari yapılanmasında Avlonya sancağı adıyla Rumeli eyaletinin sancaklarından birisi oldu. Sancaklar mirliya veya sancakbeyi denilen yöneticiler tarafından idare edilmekteydi. Sancakbeyleri veya mirliya denilen idareciler klasik dönemde kendilerine has olarak tevcih edilen gelirleri tasarruf ederlerdi. XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başlarında sancak yöneticileri mutasarrıf şeklinde anılsalar da bu tabir esasında bir yönetici olarak değil tasarruf eden anlamında kullanılmıştı. Bu bağlamda olmak üzere Avlonya sancağı XVIII. yüzyıldan itibaren doğrudan veya arpalık suretinde olmak üzere mutasarrıfların idaresine verilmiştir. Arşiv kayıtlarından tespit edebildiğimiz kadarıyla Avlonya'ya ilk defa 1751'de mutasarrıf olarak tayin edilen mir-i miran İsmail Paşa, daha sonra vezir rütbesini aldı. Kendisi aralıklarla Kasım 1759 tarihine kadar Avlonya'nın idari ve mali işleriyle ilgilendi. Ancak reayaya zulmü ve eşkıya ile mücadelesinde görülen zafiyeti nedeniyle vezirliği alınarak hakkında idam kararı verildi. Bunun üzerine Avlonya'dan firar eden Vezir İsmail Paşa, yaklaşık iki yıl boyunca saklandı. Ağustos 1761'de affedilerek tekrar Avlonya mutasarrıfı tayin edildi. Burada üç yıl boyunca kalan Vezir İsmail Paşa, reayaya zulmü, vergilerin toplanmasındaki kusuru, haksız yere servet sahibi olması ve eşkıyalığı bitirememesinden dolayı merkezi hükümetin sürekli eleştirisine maruz kaldı. İdaresinde bulunan Avlonya sancağını teftişe çıktığı sırada kasabaya dönüşünde reayanın saldırısına uğrayarak katledildi. Devlet ölümü sonrası malını ve mülkünü müsadere etti. Kendisi arşiv kayıtlarında Avlonyalı, Arnavut, vezir ve elhac lakaplarıyla yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Avlonya, Vezir İsmail Paşa, mutasarrıf.

VLORE SANJAK MUTESARRIFF VIZIER ALBANIAN İSMAİL PASHA (1751-1764)

ABSTRACT

Vlorë is within the borders of Albania and came under the rule of the Ottoman State in 1417. It was of great importance as it was the first port of the Ottoman Empire on the Adriatic coast. A shipyard was established here and thus it was turned into an important base of the navy. In the administrative structuring of the Ottoman State, it became one of the sanjaks of the province of Rumelia with the name of Vlorë. Sanjaks were ruled by rulers called mirliya or sanjakbey. The administrators called sanjakbeys or mirliya used to save their incomes that were allocated specifically to them in the classical period. At the end of the 17th century and the beginning of the 18th century, the sanjak rulers were called as mutesarrıf, but this term was essentially used to mean a saving person, not a governor. In this context, the Vlorë Sanjak, from the 18th century onwards, was given under the administration of mutesarrıffs directly or in the form of allowance for Ottoman officials. As far as we could determine from archive records, Mir-i Miran İsmail Pasha, who was appointed as the mutesarrıf for the first time in Vlorë in 1751, later took the rank of vizier. He was involved in the administrative and financial affairs of Vlorë at intervals until November 1759. However, due to his persecution on the reaya and his weak efforts to fight against the bandits, he was dismissed from his vizier status and sentenced to be executed. Vizier İsmail Pasha, who escaped from Vlorë, then hid for about two years. In August 1761, he was forgiven and appointed as the mutesarrıf of Vlorë again. Vizier İsmail Pasha, who

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü/Yakın Çağ Tarihi Anabilim Dalı, ekeles@mu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-7260-2815

stayed here for three years, was subjected to constant criticism of the central government for his persecution on the reaya, his inability to collect taxes properly, his making a fortune unjustly and inability to end the banditry in the region. While he was inspecting the Vlorë Sanjak, which was under his administration, he was attacked and killed by reaya. The state confiscated his property after his death. He appears in the archive records with the nicknames Avlonian, Albanian, vizier and elhac.

Keywords: Albania, Vlorë, Vizier İsmail Pasha, mutesarriif.

Giriş: Arnavutluk ve Avlonya

Arnavutluk, Balkan yarımadasının batısında olup kuzeyinde Karadağ ve Kosova, güneyinde Yunanistan, doğusunda Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ve batısında ise Adriyatik denizi ile çevrilidir. Başlıca şehirleri Draç, İşkodra, İlbasan/Elbasan ve Avlonya'dır (Bilge 1991: 383; Süssheim 1978: 373-378). Avlonya, Güney Arnavutluk'ta önemli bir liman şehri olup, Sasan adası ve Karaburun yarımadası ile çevrili körfezin kıyısında yer almaktadır. Büyük ve güvenli limanı ile tarih boyunca önemini koruyan şehrin Antikçağlar'daki adı Aulon'dur. Daha sonra buraya Arnavutlar Vlorë, İtalyanlar Valona, Osmanlılar ise Avlonya adını vermişlerdir. Eskiçağlardan itibaren önemli bir yerleşim yeri olan Avlonya, Roma imparatorluğu, Normanlar, İtalyan Hohenstaufen ailesi, Bizans imparatorları, Sırp çarları ve İskenderiyeli Balşa beylerinin hakimiyetlerinde kaldıktan sonra 1417'de Osmanlı hakimiyetine geçti. Bir yıl sonra Venedikliler'in şehri alma teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlandı. Osmanlı hakimiyetinin sağlamaştırılmasından sonra burada bir sancak kuruldu. Avlonya, Osmanlıların Adriyatik kıyılarındaki ilk limanı olması sebebiyle ayrı bir önem kazandı. Burada bir tersane kurulduğu gibi Osmanlı donanmasının Akdeniz'de girişeceği harekâtlar için önemli bir üs haline getirildi (Kiel 1991: 118; İnbaşı 2019a: 143-144). Osmanlıların, bölgeyi ilk fetihleri sonrası Arvanid-ili (Arnavut-ili) adıyla bilinen sancak teşkil edilmişti. İlk dönemlerde Arvanid sancak beyi, sancak merkezi olan Ergiri Kasrı'nda (Argiri Kasrı) ikamet ederdi (Bilge 1991: 385). Fatih Sultan Mehmet zamanında Avlonya sancak haline getirilerek Rumeli eyaletine bağlandı. 1490-1491 tarihli cizye defterine göre Rumeli eyaletine bağlı 26 sancak arasında Avlonya, İlbasan, İşkodra, Ohri ve Argiri Kasrı bulunuyordu. Argiri Kasrı daha sonra kaza haline dönüştürülerek Avlonya sancağına bağlandığı gibi sancağın merkezi de Avlonya oldu (İnbaşı 2019a: 145-146).

İdari yapıda Rumeli eyaletinin içinde yer alan Avlonya sancağına 1506'da Berat, Iskarapar, Kanina, Argiri Kasrı, Delvine, Mazrak, Tepedelen ve Premedi kazaları bağlı iken; 1520'de Iskarapar ve Kanina kazaları bir başka sancağa bağlandı. Görice / Koriçe ise Avlonya'ya dahil edilmiştir. 1521-22, 1526, 1527 ve 1533 tarihli teşkilat defterlerinde Avlonya daima sancakbeylerinin idaresinde, Rumeli eyaletinin sancakları arasında gösterilmiştir. 1537 senesinde Korfu seferi sırasında Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Delvine merkezli yeni bir sancak teşkil edilirken, Prekalme, Aydonat, Mazarak ve Kurveleş kazaları da bu sancağa bağlanmıştır. 1551-1553 tarihli cizye defterine göre Rumeli eyaletinin sınırlar içerisinde Arnavutluk bölgesindeki sancaklar Avlonya, Delvine, İşkodra ve İlbasan'dır. 1541'de Budin ve 1580'de ise Bosna eyaletinin kurulmasıyla Rumeli eyaletinin sancak sayısında azalma olmuştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Arnavutluk bölgesinde Avlonya, İlbasan, İskenderiye, Delvine ve Aydonat sancak olarak idari teşkilattaki yerlerini korumuşlardı. XVII. yüzyılda Rumeli eyaletinin sancak sayısında önemli bir değişim yaşanmamıştır. Yine bu dönemde İlbasan,

İskenderiye (İskenderiye-i Arnavud=İşkodra), Avlonya ve Delvine sancak konumundadır. XVIII. yüzyılda yaşanan uzun süreli savaşlar ve Balkanlardaki toprak kayıplarıyla Rumeli eyaletinin sancak sayısı 15'e kadar düşmüştür. Ama bu dönemde de Delvine, İlbasan, İskenderiye (İskenderiye-i Arnavud=İşkodra) ve Avlonya sancak olarak idari yapıda yer almaya devam etmiştir (İnbaşı 2019a: 146-148). 1690'da Venedikliler Avlonya ve Kanina'yı işgal ettiler ise de Osmanlı Devleti'nin aldığı sıkı tedbirler sayesinde kısa sürede işgal ettikleri yerleri terk ettiler. Venedik işgali sırasında onlara iltihak etmiş olan Arnavutlar, bundan sonra devlete sadık kalacaklarına dair verdikleri söz ve rehineler karşılığında affedildiler. Ancak bölge her fırsatta Venedik ve Avusturya saldırılarına maruz kaldığından dolayı XVIII. yüzyılı boyunca karışıklıklar son bulmadı (Bilge 1991:586). Bu nedenle ticaretin durduğu ve güvenliğin kalmadığı Avlonya gittikçe gerilemeye başladı (Kiel 1991: 119). Arnavutluk bölgesi Osmanlı Devleti'nin eline geçtikten sonra tek bir idari yapıya sahip olamamış, birkaç paşalık veya eyalete bölünmüştü. Zaten vilayet teşkilatının kurulmasından sonra Manastır ve Prizrin birkaç defa vilayetten sancağa veya sancaktan vilayete dönüştürülmüştür. XIX. yüzyılın sonlarında Arnavutluk bölgesi Yanya, Manastır, Kosova ve İşkodra olmak üzere dört vilayet, 15 sancağa ayrılmıştır. Bu teşkilatta Avlonya, Yanya vilayetine bağlı Berat sancağı içerisinde yer almıştır. Dolayısıyla Avlonya, idari düzenlemelerle sancak merkezi olma özelliğini kaybederek Yanya vilayetinin Berat sancağına bağlı bir kaza merkezi haline gelmiştir (Şemseddin Sami 1306: 152).

Nüfus ve din açısından bakıldığında XVI. yüzyıl başlarında 1506'da Avlonya'da 665 Hristiyan, 97 Yahudi olmak üzere toplam 762 hane mevcut olup nüfusu yaklaşık 3800 dolayındaydı. Yahudiler ticarî rekabette Venedikliler'e karşı buraya yerleştirilmişti. Hızla gelişen Avlonya'da 1520'de 803 Hristiyan hane vardı. Yahudi hane sayısı 531'e yükselmmişti. Bunların çoğunluğu Kastilya, İspanya, Portekiz, Sicilya, Otronta ve Kalabria bölgelerinden kaçıp gelmişti. Kısa sürede nüfusu 6500'ü geçti. Bu dönemde Müslüman nüfus mevcut değildi. Sadece Kanina Kalesi'nde bir Osmanlı askeri garnizonu ve bir cami vardı. Avlonya'daki kale Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle 1542-43'te inşa edildi. Avlonya ve Kanina kalelerindeki muhafızlar ciddi bir saldırıya karşı koyabilecek sayıda olmadıkları için bölgenin savunmasını Berat şehrindeki Müslümanlar üstlenmiştir. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ticari önemini kaybeden Avlonya'da gayrimüslim nüfus azalma göstermiştir. Özellikle 1571 İnebahtı mağlubiyeti sonrası yaşanan güvenliği tehdit edici gelişmeler sebebiyle göçlerle nüfusun azaldığı tahmin edilmektedir. Bu göçler sonucunda Avlonya'daki Hristiyan hanesi sayısı 658'e, Yahudi sayısı ise 211 haneye düşmüştür. Yine bu yüzyılın sonlarında Avlonya kalesindeki birkaç yüz Müslüman askerin dışında herhangi bir Müslüman nüfusu yoktu. Arnavutluk bölgesinde İslamlaşma XVI. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmıştı. Orta ve Kuzey Arnavutluk'ta yaşayan Katolik Gega kabilesi kitlesel olarak İslamiyete geçti. İşkodra ve daha kuzeyde, Karadağ sınırına yakın bölgelerdeki Malisör ve Mirdita kabileleri ise Katolik olarak kaldılar. Buna karşılık güneydeki Ortodoks Toska kabilesinde İslamiyete geçiş kuzeydeki kadar yoğun olmadı. XVII. yüzyılda ise Avlonya, çoğu mühtedi Arnavutlardan oluşan Müslüman nüfusa sahipti. Özellikle Arnavutların önemli bir kısmının Osmanlı hizmetine alınması, İslamlaşma faaliyetini artırdı. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Avlonya nüfusunun 7000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Kiel 1991: 118-119; Kutlu 2007: 120).

Arnavutluk kentlerinin İslamlaşması, iki yolla gerçekleşmiştir. Birincisi, kentlerde yaşayanların İslam dinine geçmesi, ikincisi ise kırsal kesimden kente gelen zanaatçıların İslamiyeti benimsemeleridir. Dolayısıyla üretim ve hizmet sınıfında yer alan nüfusun bir kısmı İslam dinine geçmeye başlamıştır. Ancak İslamiyetin kent nüfusu içinde yayılması uzun bir süreçte kademeli olarak gelişmiştir. Mesela 1506 senesine ait bir defterde Berat'ın da içinde olduğu Avlonya'da hiçbir Müslüman hanesi kaydedilmemiştir. Fakat 1583'te Berat nüfusu içinde İslamlaşmış nüfusun arttığı görülmektedir. XVII-XVIII. yüzyıllarda Arnavutluk nüfusunun İslamlaşması hız kazanmıştır. Bunun nedenleri arasında cizye vergisinin artması, vakıf kültürünün gelişmesi, Katolik ve Ortodoks kiliseleri¹ arasındaki rekabetin kesintisiz devam etmesini saymak mümkündür. Bu nedenlerden dolayı XVIII. yüzyıl boyunca Arnavut nüfusunun üçte ikisine yakını İslamiyeti kabul etmiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde Arnavutların %70'i Müslüman olmuştur (Duka 1994: 1693-1700).

a-Sancakların idaresinde mutasarrıflık

Osmanlı Devleti'nde idari bakımdan en üstte beylerbeyi, mir-i miran, vali veya emirü'l-vüzera denilen yöneticinin idaresindeki eyaletler yer alırken, eyaletler ise sancaklara bölünmüştü. Sancakları idare ve tasarruf edenlere ise mirliya veya sancakbeyi denilmekteydi. Sancak tabirinin idarî bakımdan belirli bir bölgeyi ifade etmesi, muhtemelen XVI. yüzyıldan sonra olmuştur (Kılıç 1997: 6-10). Sancakbeyleri veya mirliya denilen idareciler klasik dönemde kendilerine has olarak tevcih edilen gelirleri tasarruf ederler, sefer zamanında çağrıldıkları zaman sancağına bağlı askerler ile bağlı buldukları beylerbeyinin emrine girerlerdi. XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başlarında sancak yöneticileri *mutasarrıf* şeklinde anılırlar da bu tabir esasında bir yönetici olarak değil tasarruf eden anlamında kullanılmıştır. Çünkü bu dönemde sancaklar vezir rütbeli olan veya olmayan paşalara da verilmeye başlanmıştır. Bu paşaları sancağın yöneticisi veya tasarruf edeni olarak ifade etmek için klasik dönemdeki gibi sancak beyi veya mirliya tabiri ile anmak bey olmadıkları için mümkün değildir. Bu nedenden dolayı sancaklara paşa rütbeli kişilerin tayin edilmesi durumunda mutasarrıf olarak anılmışlardır. Bu durum XVIII. yüzyılın başlarında iyice yaygınlaşmış ve paşaların yanında beyler için de mutasarrıf tabiri kullanılmıştır. Bunun en önemli sebebi sancakların iktisadi bir kimliğe bürünmüş olmalarıdır. Artık eyalet ve sancaklar, miri mukataa haline getirilerek iltizama, arpalık veya malikane suretiyle tevcih edilmeye başlanmıştır. Sancakların başında bulunan yöneticilerin mutasarrıf olarak anılması XIX. yüzyılda olmuştur. Bu dönemde mutasarrıflık bir idari birim olup başındaki kişiye de mutasarrıf denmeye başlanmıştır (Kılıç 1997: 23-25).

XVIII. yüzyılda vezir sayısının artması buna karşılık vilayet sayısının değişmemesi sebebiyle bazı sancaklar vezirlere arpalık olarak tahsis edilmeye başlanmıştır. Hatta bazı vezirler birkaç sancağı arpalık olarak tasarruf ediyordu. Arpalık, görevinden azledilen veya emekli olan mülkiye ve ilmiye mensuplarına mazuliyet veya emeklilik maaşı karşılığında tahsis edilen gelir anlamındadır. Bu yönetim

¹ Arnavutluğun Osmanlı idaresine geçmesiyle Katoliklerin, Ortodokslar üzerindeki dini ve kültürel baskıları ortadan kalmıştır. Hem Katolikler hem Ortodokslar özgürleşerek kendi kiliselerine gitmeye ve kendi geleceklerini tayin etme fırsatını bulmuşlardır. (Ruga 2017: 162-163).

tarzının esası, arpalık olarak sancak tahsis edilen görevlinin ilgili bölgede bulunmamasıdır. Yani arpalık tasarruf edenlere belirli bir görev karşılığı ve geçimini sağlamak amacıyla görev mahallinin dışında bir yerin geliri tahsis ediliyordu. Bunun yanında belli bir görev veya devlet hizmetinde başarı gösterenler ile bir hizmeti ifa etmeleri karşılığında bazı kimselere mükafaten arpalık tahsis ediliyordu (Kılıç 1997: 37). Bir eyalet valisi veya birkaç sancağı tasarruf eden mutasarrıfın yönetimine verilen bütün sancakları tek başına idare etmesi mümkün değildi. Buralara mütesellimlerini gönderiyorlardı. Bu görevlendirmeler bazen geçici bir süre için kaymakam atama şeklinde olduğu gibi bazen de sancakta devamlı surette oturmak üzere yapılıyordu. Mutasarrıflar mütesellimlerini kapı halkından veya sancakların ileri gelen kimseleri arasından atayabiliyordu. Mütesellimler sancağın hem mali hem de idari işlerinden sorumluydu. Sancak gelirinin önemli bir kısmını kendilerine ayırıyorlardı. Ya da belirli bir parayı peşin olarak asıl mutasarrıfa ödedikten sonra sancağın gelirleri tamamıyla kendisine kalıyordu (Çadircı 1997: 23-24).

b-İsmail Paşa'nın Avlonya Mutasarrıflığı

Avlonya sancağı XVIII. yüzyılın başlarında *arpalık* suretiyle tasarruf ediliyordu. 1718 senesinde Küçük Cafer Paşa-zâde Ali Paşa, sancağa mutasarrıf tayin edilmişti. Daha sonra Mahmut Paşa'nın, Avlonya ve Yanya sancaklarını birlikte tasarruf etmek üzere tayin edildiği ancak eşkıyalık olayları ve hakkındaki olumsuz söylentiler nedeniyle Ocak 1725'te azledilerek yerine Kurt Ömer Paşa'nın tayin edildiği anlaşılmaktadır. Bölgenin teftişi için görevlendirilen Bosna valisi Vezir Abdullah Paşa'nın tahkikatı neticesinde Mahmut Paşa'nın iftiraya uğradığı, Ömer Paşa'nın da eşkıyalığı bastırmak, avarız ve cizye vergilerini tahsil etmek konusunda yetersiz kaldığı anlaşılarak Kasım 1725'te Mahmut Paşa'nın tekrar Avlonya'ya tayin edilmesine karar verilmiştir (İnbaşı 2019a: 148). Görüldüğü üzere yüzyılın başlarından itibaren Avlonya sancağı mutasarrıflık olarak arpalık suretinde tevcih edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda olmak üzere yüzyılın ikinci yarısında 16 nolu tahvil defterindeki kayıtlara göre Avlonya sancağına, 4 Temmuz 1756 tarihinden 24 Mayıs 1792 tarihine kadar 36 yıllık süre içerisinde 55 atama yapılmıştır. Bu atamalarda 26 vali görev yaparken, 5 kez ilhak, 24 defa da ipka yapılmak suretiyle valiler üç ile sekiz kez aynı görevlere tayin edilmiştir². Bu tahvil defterinde Avlonya sancağı mutasarrıfı olarak ismine ilk rastlanan kişi Kaplan Bey-zâde İbrahim Bey olup 5 Temmuz 1756-6 Nisan 1757 tarihleri arasında görev yapmıştır. Fakat Delvine sancağı ahalisinin öteden beri eşkıyalığa meyilli olmaları ve üç senelik emval-i miriye'nin bakaya suretinde kalarak tahsil edilememesi, hatta bir önceki senede Delvine sancağı eşkıyasının Karlı-ili taraflarına saldırarak önemli ölçüde hasarata sebep oldukları ileri sürülerek İbrahim Bey azledilmiştir. Rumeli valisi Vezir Ali Paşa'ya eşkıyanın tedibi ve emval-i miriye'nin tahsilini kimin yapabileceği sorulmuş ve onun tavsiyesi ile İskenderiye sancağının sabık mutasarrıfı Ömer Paşa, Avlonya'ya 6 Nisan 1757'de mutasarrıf tayin edilmiştir. Hatta Ömer Paşa'ya mal-ı mirinin tahsili ve eşkıyalığın ortadan kaldırılması şartıyla hizmeti karşılığında Avlonya'ya ilhaken İlbasan sancağı da tevcih edilmiştir (İnbaşı 2019a: 150; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 76-77). Ömer Paşa'nın görevinde başarısız olması üzerine iki buçuk ay sonra 26

² Bu kayıtlar vezir, beylerbeyi, sancakbeyi ve eyaletin defterdarları gibi yüksek dereceli devlet idarecilerinin isminin kaydedildiği 16 nolu Tahvil defterinde yer almaktadır. (Bkz. İnbaşı 2019a: s.148-149); Bu defterin tamamı yayınlanmıştır. (Bkz. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019).

Haziran 1757'de Avlonya'ya Delvine sancağı da ilhak edilerek aynı şartlarla İskenderiye sancağının sabık mutasarrıfı *İsmail Paşa* tayin edildi. İsmail Paşa bu görevinde dört buçuk ay kaldı (İnbaşı 2019a: 150; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 65, 77). Bu çalışmanın da konusu olan İsmail Paşa, katledildiği 1764 senesine kadar Rumeli bölgesinde Avlonya başta olmak üzere pek çok yere mutasarrıf ve muhafız olarak tayin edilmiştir. Buraların bazıları doğrudan idaresine tevcih edilirken bazıları da arpalık suretiyle verilmiştir.

Arşiv kayıtlarından tespit edebildiğimiz kadarıyla İsmail Paşa, Avlonya'ya mutasarrıf olarak tayin edilmeden önce 1750 senesinden itibaren çeşitli vazifelerde bulunmuştur. Bu bağlamda olmak üzere *mir-i miranlık* rütbesiyle İzvornik sancağı mutasarrıfı olarak tayin edilmiş ve bu görevi Aralık 1750'de ipka edilmişti (BOA., C.DH., 261 / 13042; BOA., AE.SMHD.I., 259 / 21094; BOA., AE.SMHD.I.,259 / 21081)³. İsmail Paşa'nın Avlonya sancağına ilk tayini muhtemelen mir-i miran rütbesiyle Mayıs 1751 senesinde gerçekleşti (BOA., AE. SMHD.I., 259 / 21099). Daha sonra Klis (Kilis/Sırbistan) mutasarrıfı tayin edilen mir-i miran İsmail Paşa, Mayıs 1753'de de Prizrin mutasarrıfı oldu (BOA., TS. MA.e., 643 / 76; Mehmed Süreyya 1996: 834). Burada bir buçuk yıl görev yaptı. Bu sırada vezir rütbesine terfi etti. Çünkü 23 Ocak 1755'de Avlonya'ya tayin edildiğinde vezirdi. Aynı zamanda İlbasan sancağı da uhdesine verilmişti (BOA., C.AS., 965 / 41985; Güngör 2014: 221, 225). Avlonya'da Mayıs 1756 tarihine kadar görev yaptı. Vezir İsmail Paşa, Avlonya'daki memuriyetinden bu tarihte azledilerek İnebahtı muhafızı tayin edildi (BOA., C.AS., 308 / 12730: H. 12 B 1169 / M. 12 Mayıs 1756). Temmuz 1756'da İnebahtı kalesinin muhafazası şartıyla görevi bir kez daha ipka edildi (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 448). Bu görevinde iki ay kaldı. Yerine Eylül 1756'da Vezir Mustafa Paşa tayin edilirken (BOA., Mühimme Defteri 158: 184), kendisine de 3 Eylül 1756'da sabık İnebahtı muhafızı olarak Köstendil sancağı tevcih edildi (BOA., Mühimme Defteri 158: 186; BOA., AE. SOSM. III., 66 / 4941; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 53). Vezir İsmail Paşa'ya aynı tarihlerde İlbasan sancağı arpalık olarak verilmişti (BOA., Mühimme Defteri 158: 184, H. Evail-i Z 1169 / M. 27 Ağustos-5 Eylül 1756). Köstendil sancağında dört buçuk ay kalan İsmail Paşa, mutasarrıf olarak 22 Ocak 1757'de İskenderiye sancağına atandı. Burada 6 ay görev yapmış ve yerine maiyetinde bulunmak şartıyla mir-i miran Mustafa Beyzâde Mehmet tayin edilirken (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 74), kendisi de 26 Haziran 1757'de Avlonya sancağına atandı. Aynı tarihte Delvine sancağı, Avlonya'ya ilhak edilerek Vezir İsmail Paşa'nın idaresine arpalık suretiyle verilmişti (BOA., AE., SOSM.III., 4 / 257; 49 / 3498; 91 / 6973; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 65, 77). Vezir İsmail Paşa'ya, kalesini muhafaza etmek şartıyla arpalık suretinde tasarruf ettiği Delvine sancağına ilhaken 27 Kasım 1757'da mütesellimi marifetiyle bakaya vergilerini tahsil etmeyi taahhüt etmesi üzerine Bender sancağı da tevcih edilmişti (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 136). Daha önce Avlonya sancağına ilhaken uhdesine verilen Delvine sancağı 11 Haziran 1758'de bu sefer doğrudan tasarrufuna verilmiştir (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 65). Aynı tarihte Delvine'ye ilhaken Yanya sancağı, Margaliç (Margariti/Margarition=Yanya) eşkiyasını yok etmek ve mal-i miriyi tahsil etmek şartıyla Vezir İsmail Paşa'ya tevcih edilmişti (BOA., AE. SMST. III., 34 / 2352; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 61). İsmail

³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA.).

Paşa, Yanya'ya tayin edildikten sonra üç tuğlu vezirlik rütbesine terfi etti (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi 1978: 42, 58). Kasım 1758'de kalesini muhafaza etmek şartıyla sabık Delvine ve Yanya mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'ya Vidin sancağı tevcih edilirken, yine aynı tarihte Niğbolu sancağı da ilhaken arpalık olarak uhdesine verildi (BOA., C.DH., 276 / 13789, H. 29 Ra 1172 / M. 22-30 Kasım 1758; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 121, 124). Ardından Belgrad valisi tayin edildi (Mehmed Süreyya 1996: 834). Vezir İsmail Paşa, bir kez daha Nisan 1759'da Avlonya ve Delvine sancaklarına mutasarrıf olarak atandı. Görevi Avlonya ve Delvine sancaklarında zuhur eden eşkıyalık olaylarına son vermek ve bakaya vergileri tahsil etmekte (BOA., Mühimme Defteri 161: 78; BOA., C.DH., 310 / 15464; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 65, 77; Mehmed Süreyya 1996: 834; Güngör 2014: 777). Buraya tayininden kısa bir süre sonra kendisine Yanya sancağının ilhaken tevcihini talep etti. Eşkıyayı yok etmek üzere topladığı çok sayıdaki askerin zahiresinin Tırhala ve Yanya taraflarından tedarik edilmesini bu talebine gerekçe olarak göstermişti. Bu isteği Ağustos 1759'da kabul edilmiş ve Yanya sancağı diğer sancaklara ilaveten Vezir İsmail Paşa'ya arpalık olarak tahsis edilmişti (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 61). Diğer sancaklarla birlikte Yanya sancağı idaresinde iken reayaya zulmederek memleketin harap olmasına sebep olduğu ve bir an önce idaresine çeki düzen vermesi yoksa *vezirliğinin ve tuğunun* kaldırılacağı yönünde Kasım 1759'da kendisine uyarı yapıldı (BOA., Mühimme Defteri 161: 225). Ancak İsmail Paşa, yapılan uyarılara kulak asmamış, Yanya ve Avlonya'da reayaya karşı gösterdiği zulüm, baskı ve kötü idaresinden dolayı *vezirliği ve tuğu* kaldırılarak yerine mutasarrıf olarak 22 Kasım 1759'da Selman Paşa tayin edildi (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 61, 77). Yanya'da iken vezirliği kaldırılmış olan İsmail Paşa ise Aralık 1759'da Arnavutluk taraflarına firar ederek izini kaybettirdi (Mehmed Süreyya 1996: 834; Güngör 2014: 869). Selman Paşa'ya gönderilen Aralık 1759 tarihli yazıda firari Vezir İsmail Paşa'nın reayaya zulüm etmek ve rüşvet almak suçlarından dolayı vezaretinin kaldırıldığı ve yerine kendisinin tayin edildiği ancak firarına göz yumduğu gerekçesiyle ağır bir eleştiriye maruz kalmıştır. Yazının devamında kendisine bir eyalete muadil olan Avlonya ve Yanya sancaklarının tevcih edildiği ve bunun karşılığında görevinin Vezir İsmail Paşa'yı yakalamak ve idam etmek olmasına rağmen bu vazifeyi layıkıyla yerine getirmediği, eğer bu şekilde davranmaya devam ederse kendi kellesinin kesileceği şeklinde tehdit edilmiştir. En kısa sürede Vezir İsmail Paşa'yı gizlendiği yerde bulması ve cezasını vermesi istenmiştir. Ayrıca İsmail Paşa'nın hanesinde ve çiftliklerinde ele geçirilen her türlü mal ve eşyasının mübaşir sabık Kapıcıbaşı Selim Ağa'ya teslim edilmesi gerektiği bildirilmiştir (BOA., AE. SMST. III., 127 / 9815, H. 29 C 1173 / M. 20 Aralık 1759). Bu bağlamda olmak üzere İsmail Paşa'ya ait olup mübaşir Selim Ağa tarafından el konulmak suretiyle satışa çıkarılan çeşitli renk ve kumaştan yapılmış kürkleri ile diğer giyim-kuşam takımlarından elde edilen 313.069 akçe yani 2.609 kuruş 11 para hazineye gönderilmiştir (BOA., D.BŞM.MHF.d., 12686). Yine mübaşir Selim Ağa tarafından el konulmak suretiyle satılan bir diğer eşya grubunun bedeli ise 8.007,5 kuruştur. Bu satıştan elde edilen para enderun-ı hümayuna olan borcuna karşılık Aralık 1760'da teslim edilmiştir (BOA., TS.MA.e., 915 / 47). Fakat firari Vezir İsmail Paşa'nın bu süreçte yakalanması ve idamı mümkün olmamıştır. Bunun üzerine Rumeli valisi Silahdar Mehmet Paşa'nın iltimasıyla Avlonya sancağı Ferhadzâde İsmail Paşa'ya, Prizrin sancağı Kurt Mehmet Paşazâde Abdullah Paşa'ya ve İlbasan sancağı ise

Feraşerli Mustafa Paşa'ya tevcih edilirken, bunun karşılığında kendilerinden firari Vezir İsmail Paşa'nın idamını gerçekleştirmeleri ve kesik başını İstanbul'a göndermeleri şart koşulmuştur (BOA., AE., SMST. III., 200 / 15737, H. 18 Ş 1173 / M. 5 Nisan 1760). Vezir İsmail Paşa'nın vezaretinin ilgası ve firarı sonrası Avlonya ve Yanya sancakları mutasarrıfı tayin edilen Selman Paşa'ya gönderilen Nisan 1760 tarihli yazıda, kendi uhdesinde Yanya sancağının bırakıldığı, Arnavut Belgradı'nın Avlonya'ya dahil olması ve Avlonya'nın da Ferhadzâde İsmail Paşa'ya tevcih buyrulması nedeniyle firari vezirin hane ve çiftliklerinin yazımının yapılmasına yardımcı olması ve diğer idari işlere müdahale etmemesi gerektiği bildirilmiştir (BOA., AE., SMST. III., 204 / 16059, H. 5 N 1173 / M. 21 Nisan 1760).

Vezir İsmail Paşa'dan hazineye olan borç, havale ve zimmetinde kalan paraları mübaşir Selim Ağa'ya teslim etmesi için emir gönderilmiştir. Kendisi firari olduğundan ilgili evrak Çukadarı Hüseyin vasıtasıyla tebliğ edildiğinde kale mevacipleri ile zimmetinde kalmış olan paraları hesaplayıp iki hafta önce hazineye nakit olarak gönderdiğini beyan etmiştir. Hazineye herhangi borcu olmadığını ancak yine de bu hususta Padişahın emirlerine karşı gelmeyeceğini ifade etmiştir (BOA., AE., SMST. III., 196 / 15480, H. 4 N 1173 / M. 23 Nisan 1760; BOA., AE., SMST. III., 209 / 16461, H. 2 N 1173 / M. 18 Nisan 1760). Bu iletişime rağmen Vezir İsmail Paşa, Ağustos 1761 tarihine kadar, yakalandığında hakkındaki idam kararının uygulanması tehlikesiyle ve firari olarak saklandı. Fakat validesi Rabia Hanım'ın girişimleri ve Sadrazam Râgıb Mehmet Paşa'nın⁴ ricasıyla Delvine sancağı vergisinden bakaya kalan kısmın edası ve zimmetinde bulunan emval-i miriyi hazineye göndermek şartıyla affedilerek vezareti ipka kılındı (28 Ağustos 1761) ve Eylül 1761'de Avlonya sancağı tevcih edildi (BOA., Mühimme Defteri 162: 242, 249; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 77; Güngör 2014: 1003). Bu atamadan sonra Avlonya'da Nisan 1764 tarihine kadar görev yapmıştır. Avlonya'daki görevi 3 yıl boyunca ipka edilmişti. Kendisine Nisan 1764'te Avlonya'ya ilaveten arpalık suretinde İlbasan ve Delvine sancakları verilirken, bu atamalar son tayinleri olarak kayda geçmiştir (BOA., Mühimme Defteri 163: 345, 351; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 66, 71, 77; İnbaşı 2019b: 337). Vezir İsmail Paşa, bakaya verginin toplanmasında gösterdiği aşırı zulüm ve zaman zaman Avlonya'yı idare etmiş diğer kimselerle yaşadığı sorunlar nedeniyle Ağustos [ortası] 1764'te Avlonya'da çıkan bir karışıklıkta katledildi. Yerine ise Prizrin sancağı mutasarrıfı Kurt Mehmet Paşazâde Abdullah tayin edilmiştir. Kurt Mehmet Paşazâde Abdullah'a, Avlonya sancağına ilaveten bakaya vergisini tahsil etmesi şartıyla Delvine sancağı da verilmiştir (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 66, 78; Katline dair bkz. BOA., TS.MA.e., 790 / 94, H. 20 S 1178 / M.19 Ağustos 1764; BOA., TS.MA.e., 791 / 28; BOA., C.ML., 615 / 25378).

c-Avlonya'da İsmail Paşa'nın idari görevlerinde ilk dönem (1751-1759)

⁴ Sadrazam Râgıb Mehmed Paşa, 1698-1699'da doğmuştur. Sadarete ilk defa III. Osman devrinde (29 Şubat 1757) atanmış ve onun ölümü sonrası tahta çıkan III. Mustafa tarafında da 30 Ekim 1757'de tekrar tayin edilmiştir. Sadareti zamanında Avrupa'da devam eden Yediyıl (1756-1763) savaşlarına ittifak tekliflerine rağmen uzak durmuş, ordunun ve maliyenin ıslahıyla yakından ilgilenmiştir. Sadarete iken 7/8 Nisan 1763'te ölmüştür. (Bkz. Baykal-Karahan 1978: 594-598; Aydın 2007: 403-406).

Vezir İsmail Paşa'nın görev yaptığı Arnavutluk ve Avlonya bölgesinde eşkiya gruplarının türemesi ve reayaya karşı zulümlerinin önü alınamıyordu. Özellikle bu bölgede arşiv kayıtlarında Arnavut, Avlonya, Depedelen veya Margaliç eşkiyası diye ifade edilen gruplar uzun süre reayaya zulmetmişti. Öyle ki bu grupların Rumeli eyaleti dahilinde kuzeydeki İzvornik, Niğbolu ve Vidin'den güneydeki Tırhala, Yenişehir, Yanya, Karlı-ili ve Ağriboz'a kadar uzanan geniş bir alanda etkili oldukları anlaşılmaktadır. Bu grupların yağma, adam öldürme, soygun, ev ve mahsulatı yakma, toplanan vergilere el koyma veya vergilerin toplanmasına engel olma gibi pek çok kanun dışı faaliyetleri şikayet edilmekteydi. Bölgedeki sancaklara gönderilen idarecilere eşkiyanın hakından gelmeleri, vücutlarını yok etmeleri ve reayayı huzura kavuşturarak bakaya vergileri tahsil etmeleri yönünde sık sık tembihatlar yapılmıyordu.

Avlonya bölgesindeki en ünlü eşkiya reisi olarak Vezir İsmail Paşa'nın idaresi boyunca Arnavut eşkiyasından Çapar Süleyman ve adamları karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda olmak üzere Vezir İsmail Paşa'nın tayin edildiği Avlonya sancağı ve civarında, eşkiyalık olaylarının yoğun şekilde devam ettiğini görüyoruz. Bu hususta Tırhala sancağı mutasarrıfı Vezir Mustafa Paşa'ya yazılan Temmuz 1756 tarihli bir emirde Avlonya bölgesine sınır Delvine sancağına bağlı Margaliç kasabası sakinlerinden Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim denilen Arnavut eşkiya reislerinin Haziran 1756'da Karlı-ili sancağına saldırarak büyük zarar verdikleri, derbendleri zapt ederek Kerpiniş, İzdin ve Badracık kazalarını istila ettikleri hatta daha ileri giderek Agrafa nahiyesine ulaştıkları, bir an önce Rumeli valisi Vezir Ahmet Paşa'nın emri altında eşkiyanın hakından gelmeleri istenmişti (BOA., Mühimme Defteri 158: 106, H. Evası-ı L 1169 / M. 9-18 Temmuz 1756). Yine Eylül 1756'da Ohri sancağını arpalık suretiyle tasarruf eden Rumeli valisi Ahmet Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği bir yazıda Delvine sancağı mütemekkinlerinden ve Margaliç eşkiyasından Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim'in Karlı-ili sancağını talan ettikten sonra Delvine'ye gelip sefineye binerek bölgeden kaçtıkları, bu nedenle haklarından gelinemediği ifade edilmişti. Dolayısıyla eşkiya tairesi köyleri ve kasabaları yağmaladıktan sonra denize açılmak suretiyle izlerini kaybettirmekteydiler. Bu nedenle Rumeli valisi Vezir Ahmet Paşa, eşkiyanın kaçmasına yardım eden sefine sahiplerinin cezalandırılması ve sefinelerinin batırılması gerektiğini ifade etmişti. Bunun üzerine İskenderiye sancağı idarecilerine ve zabitanlarına gönderilen emirde eşkiyanın kaçmasına yardım eden veya edecek olan sefine sahiplerinin cezalandırılması ve sefinelerinin batırılmasına dair emirname gönderilmişti (BOA., Mühimme Defteri 158: 211, H. Evahir-i Z 1169 / M. 16-25 Eylül 1756). Bundan kısa bir süre sonra Rumeli valisi, Yanya sancağı mutasarrıfı Hasan Paşa ve Delvine sancağı mutasarrıfı Elhac Ahmet Paşazâde Mustafa Paşa'ya hitaben gönderilen yeni bir emirde bir kez daha Margaliç eşkiyasının hakından gelinmesi istenmişti. Margaliç eşkiyasından Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim ile adamlarının yok edilmeleri, hane ve çiftliklerinin yakılması, adamlarının tedib edilmesi ve bakaya vergilerin tahsil edilmesi gerektiği tüm yöneticilere hatırlatılmıştı (BOA., Mühimme Defteri 158: 216, H. Evail-i M 1170 / M. 26 Eylül-5 Ekim 1756).

Bu süreçte Arnavut eşkıyasına yardım edilmesini önlemek için Rumeli eyaleti dahilindeki bazı kaza ve sancak ahalileri nezre⁵ kesme cezasına tabi tutulmuştu. Bu hususta sabık Ohri mutasarrıfı ve Delvine sancağının emval-i miriyesini tahsile başbuğ tayin edilen İbrahim Paşa, Yanya sancağı mutasarrıfı Hasan Paşa, Delvine sancağı mutasarrıfı Elhac Ahmet Paşazâde Mustafa Paşa, Margaliç, Aydonat, Prakliyoç, Ülgün (Ulcinj), Feraşer ve Mazarak kazalarının kadıları ile ayanlarına hitaben gönderilen hükümde Yenişehir taraflarına saldırıp reayayı perişan ettikten sonra firar eden Margaliçli Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim ile adamlarının henüz yok edilemediklerine vurgu yapılarak gerekli önlemlerin alınması istenmişti. Yazının devamında adı geçen idareci, kadı ve ayanların birlikte eşkıyanın hakkından gelmeleri ve reayanın huzurunun temin edilmesi istenmişti. Hatta bu kazaların ayan ve ahalilerinin H.1145/M.1732 senesinden itibaren eşkıyayı içlerine sokmamak ve memleketlerinin düzeninin sağlanması hususunda söz verdikleri, bunun aksi bir durumda yani eşkıyanın türemesi ve hakkından gelinebilmesi halinde 10.000 kuruş nezre ödemeyi taahhüt ettikleri hatırlatılarak, bu durumun devam etmesi halinde nezrenin iki katına çıkarılacağı ve şiddetli şekilde cezalandırılacaklarının kendilerine hatırlatılması istenmiştir (BOA., Mühimme Defteri 158: 235-236, H. Evasıt-ı M 1169 / M. 6-15 Ekim 1756). Bir diğer emir ise İskenderiye sancağı ile Ülgün kadısı ve ileri gelenlerine hitaben gönderilmişti. Bu emirde Margaliç eşkıyasının Karlı-ili ve Tırhala sancaklarına saldırarak ahaliyi perişan ettikleri daha sonra da Ülgünlü'den kiraladıkları sefine, sandal ve kayıklar ile kaçtıklarına vurgu yapılarak bölgedeki tüm idareciler, zabitan, ayan ve askeri neferatın dikkatli olması, eşkıyaya mensup olan hiç kimsenin geri dönmesine müsaade edilmemesi istenmiştir. Eşkıyanın tekrar deniz yoluyla gelmesi halinde sefine, sandal ve kayık sahiplerinin en şiddetli şekilde cezalandırılacakları; zabitan, ayan, askeri neferat ile sefine, kayık ve sandal sahibi olan tüccar sınıfının dirliklerinin ellerinden alınacağı ve eşkıyaya yardım eden reayadan nezrenin tahsil edileceği bildirilmiştir. Ayrıca Rumeli valisinin eşkıyayı takip etmek üzere görevlendirildiği ve maiyetindeki askeri birliklerle Ülgün civarında olup eşkıyanın kaçmasına yardım eden sefine sahiplerinin cezalandırılacakları ve ellerindeki sefinelerin ise yakılacağı ilave edilmişti (BOA., Mühimme Defteri 158: 237, H. Evasıt-ı M 1169 / M. 6-15 Ekim 1756). Eşkıyanın firarına yardım edenlerin kimlikleri kısa zamanda tespit edilmişti. Aynı tarihleri taşıyan bir başka emirde Margaliç eşkıyasının Karlı-ili'ne bağlı Argiri Kasrı'nın köylerini yağma edip yaklaşık 220.000 kuruşluk mal, eşya, hayvan ve mahsulatı yanlarına alarak Ülgün üzerinden sefineyle kaçtıkları belirtilmişti. Hatta eşkıyadan Margaliçli Çapar Süleyman, oğlu Hüseyin ve yeğeni Yusuf; Koçili İbrahim ve oğlu Veysel ile Konspollü Mehmet ve oğlu Mustafa'nın bu işi yaptıkları anlaşılmıştı. Ülgünlü sefine reisleri Zeynel, Ali ve Mehmet'in ise eşkıyanın kaçmasına yardım ettikleri ve bunu adet haline getirdikleri bilgisi elde edilmişti. Gönderilen emirde sefine sahiplerinin sefine ve kayıklarının yakılması varsa dirliklerinin ellerinden alınması istenmişti. Ayrıca Ülgün ahalisinin bir daha eşkıyaya yardım

⁵ Nezre kesmek veya nezre kat etmek denilen bu cezayla ahaliye işledikleri suça göre ağır bir para cezası verilir. (Bkz. Yakut 2012: 26); Osmanlı Devleti, özellikle Anadolu aşiretlerini kontrol altına almak amacıyla nezre ve kefalete bağlama usulünü yaygın olarak uygulanmıştır. Anadolu aşiretlerine karşı yapılan uygulamalara dair bkz. (Uluçay 1955: 63-65); Bu cezanın 1765 senesinde Kıbrıs'ta uygulanması ve kesilen nezre miktarları için bkz. (Keleş 2020: 339-380).

etmeleri halinde ağır bir nezre ödemelerine karar verilerek bununla ilgili Ülgün kadısı tarafından düzenlenecek hüccet ve defterin hazineye gönderilmesi emredilmişti (BOA., Mühimme Defteri 158: 246-247).

Tüm tedbir ve uyarılara rağmen Arnavut veya Margaliç adıyla anılan eşkıya grubunun Avlonya ve civarındaki etkileri her geçen yıl artarak devam etmişti. Avlonya'ya mutasarrıf olarak tayin edilenlere eşkıyanın hakkından gelmeleri şart koşulmuştu. Mesela Nisan 1757 tarihinde Avlonya'ya mutasarrıf tayin edilen Ömer Paşa bu şartla tayin edilmişti. Tayin yazısında Karlı-ili civarındaki eşkıyalık olayları nedeniyle geçmiş üç yıla ait vergilerin tahsil edilemediği belirtilerek bakaya verginin tahsili ve eşkıyanın tedibine gayret etmesi hatta bu hizmeti süresince İlbasan sancağının da kendisine ihsan edildiği ve bu işe başbuğ atıldığı ifade edilmişti. Fakat Ömer Paşa, bu görevi layıkıyla yerine getirememiş olacak ki Avlonya, Haziran 1757'de sabık İskenderiye sancağı mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'ya tevcih edilmiştir. Hatta Avlonya sancağına ilave olarak Delvine sancağı da verilmişti. Vezir İsmail Paşa'nın tayin yazısında bakaya vergilerin tahsili ve eşkıyanın hakkından gelmesi şart koşulmuştu. Fakat Vezir İsmail Paşa da görevinde ihmalkar davranması ve eşkıyanın hakkından gelememesi nedeniyle azledilmiştir (BOA., Mühimme Defteri 161: 78, H. Evail-i Ş 1172 / M. 30 Mart-8 Nisan 1759).

Avlonya sancağı Vezir İsmail Paşa'ya, yukarıda ifade edildiği üzere Haziran 1757'de eşkıyanın tedibi hususu şart koşularak tayin edilmiş ise de gerekli gayreti göstermemişti. Arnavut eşkıyası reisleri Margaliçli Çapar Süleyman, Koçili İbrahim, Mustafa Ağa ve Aydonat eşkıyasından Manol, 1200 kişi ile İnebahtı sancağının altını üstüne getirmişler, ahalinin emval ve eşyasını yağmalamışlardı. Eylül 1757'de gönderilen yeni bir emirde sayıları 1500 kadar olan Margaliçli Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim'in ahaliye karşı yağma ve katliam yaptıkları ifade edildikten sonra Vezir İsmail Paşa'nın eşkıyanın hakkından gelememesine vurgu yapılmıştı. Bunun nedeni ise İsmail Paşa'nın eşkıyanın dolaştığı bölgelerde çiftlik, mülk ve arazilerinin bulunması ve buraların tehdit altında olmasıydı. Bu sebepten dolayı İsmail Paşa'nın eşkıyanın üzerine gitmeyerek faaliyetlerine göz yumduğundan şüphe duyuluyordu. Bu durumdan cesaret alan eşkıya reislerinin giderek sayılarını artırdıkları dedikodusu yayılmaya başlayınca korku ve paniğe kapılan ahali köylerini terk ederek güvenli bölgelere çekilmişlerdi. Köyler harap olmuş ve tarımsal faaliyetler sekteye uğramıştı. Takibe uğrayan eşkıyanın saklandığı bölgeler ise Delvine ve Yanya sancakları hududu ile denizaşırı Venedik topraklarıydı. İşte bu bilgiler üzerine sabık Delvine mutasarrıfı Hacı Paşazâde Mustafa Paşa ve sabık Avlonya mutasarrıfı Selman Paşa'ya gönderilen emirde eşkıyanın geçiş yolları, yatakları ile saklandıkları bölgelerin tarumar edilmesi bildirilmişti. Ayrıca Venedik'in İstanbul'daki elçisinden (balyos) de eşkıyanın Venedik topraklarında saklanmasına müsaade edilmemesi ve ele geçirilen sefinelerinin batırılması yönünde istekte bulunulmuştu (BOA., C.ZB., 68 / 3377, H.29 Z 1170 / M. 14 Eylül 1757).

Vezir İsmail Paşa'ya Avlonya ve Delvine sancakları bakaya vergilerini tahsil etmesi şartıyla ihale edilmişti. Bu bağlamda olmak üzere 1753 senesinin başlarından Eylül 1758 senesine kadar olmak üzere cizye, avarız, cebelü ve bedel-i nüzul geliri olarak 50.695 kuruşu tahsil ve hazineye teslim etmiştir. Ayrıca 1759 senesine ait olmak

üzere Delvine ve tevabi cizye kalemine ait 586 ala, 586 edna ve 4688 evsat olmak üzere 5860 adet cizye evrakı kendisine tahsil etmek şartıyla teslim edilmişti (BOA., AE., SOSM.III., 4 / 257; 49 / 3498). Vezir İsmail Paşa bakaya vergilerin tahsilinde gayret gösterse de eşkiya ile mücadelede yetersiz kalmakla eleştirilmişti. Buna rağmen Haziran 1758'de Avlonya ve Delvine sancaklarına ilhaken Yanya sancağı da uhdesine verildi. Tayin yazısında Margaliç eşkiyasıyla mücadeleye önem vermesi ve bakaya vergileri tahsil etmesi şartı yenilenmiştir (BOA., AE., SMST. III., 34 / 2352). Vezir İsmail Paşa'ya, Nisan 1759'da eşkiyayı yok etmek ve bakaya vergilerini tahsil etmek şartıyla bir kez daha Avlonya ve Delvine sancakları arpalık suretiyle verilmiştir. Çünkü Avlonya sancağı eşkiyasından olan Tramokaniye adlı kişinin liderliğindeki 1000 kişilik eşkiya grubu Agrafa'nın beş-altı köyünü yakmış, yağmalamış hatta 50 kişiyi köle/rehine olarak yanlarında götürmüşlerdi. Eşkiya grubunun Kerpiniş, Badracık ve Agrafa hududunda saklandıklarına dair Yenişehir-i Fener, Çatalca ve Tırhala kadıları yazı göndermişti. Vezir İsmail Paşa'ya gönderilen emirde Tramokaniye, Margaliçli Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim adlı eşkiyalar ile bunlara yardım eden Avlonya ve Peremedi reayasının bir an önce yok edilmesi istenmişti. Bu sırada Yenişehir-i Fener kadısından gelen bir yazıda Arnavut eşkiyasına mensup Depedelenli Muhtar ve İslam adlı eşkiya reislerinin de Agrafa civarında görüldükleri, 67 köy ahalisinin korku ve panikle kaçıştıkları, yaz mevsiminin yaklaştığı, tarımsal üretimin azalması ve vergilerin toplanamaması tehlikesinin ortaya çıktığı ifade edilerek gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Bunun üzerine Vezir İsmail Paşa'ya bir an önce Vidin muhafızlığı görevini halefine [Vezir Kethüda Mehmet Paşa (BOA., Mühimme Defteri 161: 83, h.245)] veya bir kaymakama [Ada muhafızı Gazi Mehmet Paşa (BOA., Mühimme Defteri 161: 83, h.247)] bırakarak acilen kendi sorumluluk bölgesine dönmesi için yeni bir emir gönderilmiştir. Hatta bu emirde Avlonya, Delvine ve Yenişehir-i Fener sancaklarının zuema, tımar erbabı, bey ve beyzadeleri ile Tırhala sancağı müteselliminin emrine verildikleri gerekirse Tırhala ve İnebahtı sancakları ricalini de yardıma çağırabileceği bildirilmişti. Vezir İsmail Paşa'nın eşkiyaya karşı acımasız olması, sancakların eski ve yeni bakaya vergilerini tahsil etmesi, sorumluluk bölgesindeki reayanın eşkiyaya yardım etmeyecekleri hususunda kefalete bağlaması ve ağır bir nezre cezası kesmesi tembih edilmiştir (BOA., Mühimme Defteri 161: 80, H. Evail-i Ş 1172 / M. 30 Mart-8 Nisan 1759: BOA., Mühimme Defteri 161: 82, h.241, h.243). Bu sırada Dukakin sancağı mutasarrıfı Kahraman Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir yazıda Ohri sancağı dahilindeki Mat ve Debre-i Zir kazasına bağlı bazı köy ahalilerinin kendi hallerinde olmadıkları ve Dukakin sancağı reayasına saldırarak yağma ve katliam yaptıklarını şikayet etmişti. Bunun üzerine Sadrazam Koca Mehmed Ragıp Paşa, Avlonya ve Ohri sancağı mutasarrıflarına gönderdiği emirde Dukakin sancağı mutasarrıfı ve kadısı ile birlikte eşkiyalık yapanlardan ele geçirilenlerinin muhakeme edilmesini, 5000 kuruş nezre kesilmesini, firari eşkiyaların ev ve hanelerinin ise yakılıp yıkılmasını istemişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 83, H. Evail-i Ş 1173 / M. 30 Mart-8 Nisan 1759). Nisan [sonları] 1759'da Yenişehir-i Fener ayanı İstanbul'a gönderdiği bir yazıda Tramokaniye denilen eşkiyanın kendi bölgelerine doğru ilerlediğini ve bir an önce önlem alınmasını önermişti. Vezir İsmail Paşa'ya gönderilen emirde eşkiya ile mücadele etmek üzere Agrafa taraflarından Yenişehir-i Fener'e hareket etmesi bildirilmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 98). Aynı şekilde Yenişehir-i Fener ve Tırhala sancağı kadısı ve naibi,

Tırhala sancağı mütesellimi ile alay beyi, Vezir İsmail Paşa'ya yardım için görevlendirilmiştir (BOA., Mühimme Defteri 161: 104).

Devlet Arnavut eşkiyasının reayaya karşı yaptığı zulüm ve yağmayı önlemek için her türlü imkanını seferber etmişken, bunun için görevlendirilenler işlerini yeterince ciddiye almıyor veya emirleri altındaki adamlarına sözlerini geçiremiyorlardı. Zira eşkiyaya karşı mücadele eden idarecilere gönderilen tüm emirlerde reayanın korunması, askerleri ve hayvanları için kimseden parasız yem ve yiyecek alınmaması hususu sıkı sıkıya tembih ediliyordu. Ancak durumun hiçte öyle olmadığı anlaşılıyor. Haziran 1759'da Avlonya ve Delvine sancağı mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'nın emri altındaki Kurt Ahmet Bey ve silahdarı Mehmet'in 2000 asker için Yanya kazası dahilindeki reayadan parasız yem ve yiyecek aldıkları, reayaya zulüm yaptıkları, mal ve eşyalarını gasp ettikleri şikayet edilmişti. İstanbul'dan gönderilen fermanda orda bulunma amaçlarının Arnavut eşkiyasını ortadan kaldırmak olduğu hatırlatılarak adamlarının reayaya zulmetmesine engel olması yoksa kendisinin en şiddetli şekilde cezalandırılacağı ifade edilmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 125). Bunun dışında Margaliç eşkiyasını yok etmek üzere Vezir İsmail Paşa'nın emrine tayin edilen Tırhala, Avlonya, Delvine ve İnebahtı alay beylerinin söz dinlememesi de bir başka sorundu. Bu hususta Haziran [sonları] 1759'da gönderilen bir fermanda adı geçen alay beylerinin Margaliç, Aydonat, Kolonya, Peremedi ve Depedelen denilen eşkiyanın üzerine gitmek üzere görevlendirildikleri halde bir kısmının Kerpiniş'ten hareketle mansıplarına döndükleri bazılarının ise hiç yerlerinden ayrılmadıkları dolayısıyla eşkiya ile mücadele etmedikleri anlaşılıyordu. Bu durum eşkiya ile mücadele etmeyenlerin ellerinden mansıp ve dirliklerinin alınmasını gerektirdiği halde durumun aciliyeti sebebiyle kusurlarının görmezden gelineceği ve bir an önce Vezir İsmail Paşa'nın yanına gitmeleri emredilmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 136).

d-İsmail Paşa'nın vezaretinin ilgası ve firarı süreci (1759-1761)

Nisan 1759'da Vidin muhafızı sıfatıyla anılan Vezir İsmail Paşa'ya bakaya vergilerin tahsili ve eşkiyalığın ortadan kaldırılması şartıyla arpalık olarak Avlonya ve Delvine sancağı verilmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 78; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 77). Nisan ayının başlarından Haziran ayının ortalarına geldiği sırada eşkiyanın gücü kırılmamış, hatta eşkiya üzerine gönderilen görevlilerin işi savsakladıklarına dair şikayetler İstanbul'a ulaşmaya başlamıştı. Haziran [ortası] 1759'da Vezir İsmail Paşa'nın, Tramokaniye, Depedelenli Muhtar ve İslam adındaki Arnavut eşkiya reislerini ele geçirmek üzere Yenişehir-i Fener ve Tırhala taraflarında bulunduğu, bu bölgeden mansıbı olan Avlonya-Delvine'ye dönerken adamlarının Yanya'da reayaya zulmettikleri haber alınmıştı. Vezir İsmail Paşa'nın konakçısı Avlonya-Delvine yolundan ayrılarak Yanya'ya gelmiş ve 7000 asker için parasız zahire istediği gibi İsmail Paşa da kazaya yarım saat mesafedeki çayıra ordugahını kurarak çevre köyleri, çiftlikleri, bağ ve bahçeleri yağmalatmıştı. Bu durum kadının başkanlığındaki bir heyetçe tahkik edilmiş ve mübaşir vasıtasıyla, Vezir İsmail Paşa'dan zararlarının tazmini için 25.000 kuruş talep edilmişti. Vezir İsmail Paşa, talep edilen bu parayı vermeyince Yanya ahalisi tarafından şikayet edilmişti. İşte bu şikayet üzerine gönderilen fermanda Vezir İsmail Paşa'nın asıl görevinin Arnavut eşkiyasını yok etmek, Avlonya ve Delvine'deki eşkiya hanelerini yakıp-yıkarak ve reayanın

huzurunu temin etmek olduğu halde tam tersine hareket ettiği belirtilerek, bunun bir vezire yakışmadığı ve tekrarı halinde en şiddetli şekilde cezalandırılacağı ifade edilmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 137). Bu olay sadece Yanya ile sınırlı kalmamıştı. Narda mukataası da bu yağma ve zulümden nasibini almıştı. Esasında Narda mukataası serbest şekilde idare edilmekteydi. Hududa yakın olup Venedik kalesine denizden 3 saat, karadan ise 6 saat mesafede olduğundan buradaki İslam ve Hıristiyan ahalinin idaresine son derece dikkat edilirdi. Vezir İsmail Paşa, geçmişte Yanya sancağı mutasarrıfı iken kendi mansıbı içinde olmamasına rağmen Narda reayasına zulmettiği gerekçesiyle azledilip Vidin muhafızlığına tayin edildiği halde, eşkiyayı yok etmek üzere Avlonya ve Delvine sancakları kendisine verilince bölgeden ayrılmamıştı. Eşkiya ile mücadeleyi terk ederek Avlonya ve Delvine'ye dönmek üzere iken kardeşi Osman Paşa'yı ve alay beyi Muhtar'ı Yanya'da olduğu gibi konakçı namıyla Narda'ya göndermişti. Kendisi Narda kasabasına yakın bir bölgede konaklamıştı. Asker ve levendleri kasaba civarındaki limon ve portakal bahçeleri ile bağları yağmalamışlar, zahire talep etmişler, zahiresi olmayanlardan ise iki kat para almışlar, hayvanlarına el koymuşlar, hediye (kudumiye) namıyla para talep etmişler, hatta tecavüz olaylarına kalkışmışlardı. Öyle ki Ramazan ayı olmasına rağmen bunların korkusundan çarşı-pazar, cami ve mescitler dahi kapanmıştı. Narda kazası naibi ve uleması bu hususta İstanbul'a şikayet yazıları göndermişti. İstanbul'dan gönderilen Temmuz 1759 tarihli emirde Vezir İsmail Paşa', askerlerinin yağmaladığı, gasp ettiği mal ve mülkü aynen iade ettirmesi hatta reayanın tüm zararını karşılaması gerektiği yönünde en ağır şekilde uyarılmıştır (BOA., Mühimme Defteri 161: 145).

Margaliç eşkiyası kasaba ve köyleri yağmaladıktan sonra takipten kurtulmak için deniz kenarına yakın yerlere saklanmakta, buradan tedarik ettikleri kayık ve sefineler ile Venedik topraklarına kaçarak izlerini kaybettirmekteydiler. Yukarıda ifade edildiği üzere Eylül 1757'de Venedik'in İstanbul'daki elçisine eşkiyanın topraklarında saklanmalarına ve kaçmalarına yardıma müsaade edilmemesi yönünde uyarı yapılmıştı. Arnavut eşkiyasından Tramokaniye ve Margaliç grubunun 200 neferi Narda, Tırhala ve Yenişehir taraflarını vurduktan sonra Voniçe (Karlı-ili) yakınlarındaki ormanlık alanda izlerini kaybettirmişlerdi. Venedik'in İstanbul elçisi, Voniçe'de gizlenen bu grubun Louros (Preveze) denilen mahalden dört adet kayıkla Margaliç taraflarına geçmek için hazırlık yaptıklarını ancak Venedikli bir general tarafından üç adet kayığa el konulduğunu bildirmişti. Eşkiyayı takip etmekle görevlendirilmiş olan Avlonya sancağı mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'ya gönderilen emirde, Venedikli general ve hudut muhafızlarıyla işbirliği içinde olması, Venedik reayasına karşı dikkatli davranması, iki devlet arasındaki dostluk ve işbirliğine zarar vermekten kaçınması gerektiği bildirilmiştir (BOA., Mühimme Defteri 161: 172, H. Evail-i Z 1173 / M. 26 Temmuz-4 Ağustos 1759).

Venedik ile işbirliği yapması için kendisine emir gönderilen Vezir İsmail Paşa'nın eşkiyayı takip ve tenkilinden İstanbul'un hiçte memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Narda ve civarında adamlarının reayaya karşı yaptıkları zulüm kısa süre önce şikayet edilmişti. Vezir İsmail Paşa, Vidin muhafazası iken İnebahtı, Karlı-ili ve Agrafta taraflarına tasallut eden Arnavut eşkiyasını tenkil etmek üzere Avlonya ve Delvine sancaklarına mutasarrıf tayin edilmişti. Fakat eşkiyanın Yanya taraflarında rahat hareket etmesini gerekçe göstererek buranın da kendisine verilmesini talep etmiş ve bu isteği de Ağustos 1759'da kabul edilmişti. Buna rağmen Vezir İsmail Paşa, eşkiyanın

üzerine gitme konusunda oldukça ağır davranıyordu. İstanbul'dan gönderilen bir yazıda bu hususa gerekli önemi vermediği hatta harekete geçtiğinin her defasında eşkiya tarafından haber alındığı ve kendisinin oldukça uzaktan gelmesini fırsat bilen eşkiyanın rahatça köy ve kasabaları yağmaladığına vurgu yapılmıştı. Yenişehir-i Fener tarafındaki yöneticilerden alınan son haberlere göre Arnavut eşkiyasından Mitokontoş'un 500 nefer ile Golos; Margaliçli Çapar Süleyman'ın adamı Uzun Bekir'in 800 nefer ile Argalasti ve Margaliçli Çapar Süleyman'ın ise 3000 nefer ile Agrafa taraflarına saldırı hazırlığında oldukları bildirilerek kendisinin bugüne kadar eşkiya ile mücadelede hiçbir faydasının olmadığı, ancak bölgeye yakın olmaları nedeniyle Selanik sancağı mutasarrıfı Abdi Paşa ile Ağrıboz (Eğriboz), İnebahtı ve Karlı-ili sancaklarının bütün idarecilerinin bu göreve tayin edildikleri bildirilmişti. Vezir İsmail Paşa'ya gönderilen Eylül 1759 tarihli yazıda kethüdasını ve işe yarar adamlarını Abdi Paşa'ya yardım etmek üzere acilen göndermesi, kendisinin de bakaya vergilerin tahsiline başlaması emredilmişti. Vezir İsmail Paşa, kendisine gönderilen yazıda oldukça ağır bir tenkite uğramıştı. Bu yazıda, "...eğer sadâkat ile işe teşebbüs etmiş olaydın tekrar üzerlerine Paşa ve 'asker tayinine hâcet kalmayub reâyâ ve ahâli tekrâr mutazarrır ve rahnedâr olmayub gâile-i mezbûrenin ber-taraf olmasını bî-irtiyâb olmağla zuhur iden bu kusurun afv vü semâhat kabûl ider kabâhatlerden olmadığı zâhir ve mücâzât-ı suî-i a'malliğın icrâsı lazım geldiği ..." ifade edilerek bakaya vergileri kış gelmeden tahsil etmesi, eşkiyanın vilayeti dahilindeki hane ve çiftliklerini yakması, ele geçirdiği eşkiyaları idam etmesi için oldukça sert bir şekilde uyarılmıştı (BOA., Mühimme Defteri 161: 181; BOA., Mühimme Defteri 161: 182-185, [4 adet hüküm mevcuttur]). Zaten eşkiyanın tenkiline memur kılınmış olan Selanik valisi Abdi Paşa, Yanya sancağı mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'nın, kendisine herhangi bir yardımının dokunmadığını ve mansıbına döndüğünü ifade etmişti. Hatta Vezir İsmail Paşa'nın kethüdasını göndermek istediğini ancak bunun faydadan çok zarar getireceğini beyan ederek, onun yerine Karlı-ili mütesellimi ve Selanik gümrük emini olan Abdullah Ağa'nın tayin edilmesini rica etmişti (BOA., C.AS., 37 / 1666). Zaten Vezir İsmail Paşa'nın eşkiyanın takibi ve bakaya vergilerin tahsilinde oldukça vurdumduymaz davranması İstanbul'un dikkatinden kaçmamış adım adım vezaretinin alınmasına ve firari konuma düşmesine neden olan süreçte başlamıştır (BOA., C.DH., 9 / 417, H. Evahir-i M 1173 / M. 14-22 Eylül 1759).

Bu süreçte devleti, Avlonya bölgesinde uğraştıran sadece Arnavut eşkiyası değildi. Zaman zaman devletin bölgeye yönetici olarak gönderdikleri kimseler de sorun çıkarıyordu. Mesela Avlonya ve Delvine sancaklarında nizamın bozulmasına, Kaplan Paşa⁶ ile İslam Paşa'nın şiddete meyilli olmaları ve idareleri altındaki reayaya karşı aşırı güç kullanmaları neden olmuştu. Bunun üzerine Kaplan Paşa, Bender muhafazasına tayin edilerek bölgeden uzaklaştırılırken, İslam Paşa da Manastır yakınlarındaki Florina kasabasına sürgüne gönderilmişti. Delvine ve Yanya sancakları mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'ya yazılan emirde, İslam Paşa'nın zorunlu ikamette olmasına rağmen 400 adamını Avlonya sancağının Pogoniye (Pogonian) kazası dahilindeki üç köye göndererek yağmalattığı, civar köyleri yaktığı, kadın-erkek altı kişiyi öldürttüğü ve beş kişinin de yaralanmasına sebep olduğu ifade edilerek, derhal İslam Paşa'nın sürgün edildiği Florina kasabasına giderek itaat altına alması, rahat

⁶ Belgelerde Kaplan Paşa, Kaplan Bey ve Kaplan şeklinde geçmektedir.

durması yönünde gönderilen fermanı teslim etmesi ve vazifesini eksiksiz yerine getirmesi istenmişti. Hatta daha önce olduğu gibi kendisine verilen işin gereğini yapmaması halinde *tuğ*, *sancak* ve *vezirliğinin* kaldırılacağı ve şiddetli şekilde cezalandırılacağı Vezir İsmail Paşa'ya bildirilmişti (BOA., AE. SMST. III., 245 / 19571, H. 29 M 1173 / M. 22 Eylül 1759).

Arnavut eşkiyasının bu denli faaliyetlerini artırması ve üzerlerine gönderilen kimselerin bunların faaliyetlerine engel olamamaları dikkatlerden kaçmamıştı. Yukarıda ifade edildiği üzere artık Vezir İsmail Paşa'nın *vezareti*, *tuğu* ve *mansıbı* resmen tehlikeye girmişti. Hatta böyle davranmaya devam ederse *katlinin* yakın olduğu hatırlatılarak kendini affettirmesi için bakaya vergilerin tahsili işini bitirmesi, tavır ve davranışlarına çeki düzen vermesi istenmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 191, H. Evahir-i M 1173 / M. 14-23 Eylül 1759). Bu emirden kısa süre sonra gönderilen başka bir emirde ise Vezir İsmail Paşa'nın, Selanik sancağı mutasarrıfı Abdi Paşa'ya yardım etmek üzere kethüdasını göndermesinden vazgeçildiği bildirilmişti. Bunun yerine el birliği ile bakaya vergilerin tahsili ile Arnavut eşkiyasının hanelerinin ve çiftliklerinin yakılması işine hız vermesi gerektiği ifade edilmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 195, H. Evail-i S 1173 / M. 24 Eylül-3 Ekim 1759). Bunun sebebi Selanik mutasarrıfı Abdi Paşa'nın eşkiyanın tenkilinde başarı elde etmiş olmasıydı. Yenişehir kadısının İstanbul'a gönderdiği yazıda Arnavut eşkiyasının kazalarına saldırısı sırasında Abdi Paşa ve adamlarının karşı koymasıyla Badracık tarafına kaçmak istemişler ise de bunda başarılı olamayarak Narda tarafına yönelmişlerdi. Narda hududunda ise Karlı-ili muhafızı Ali Bey ile karşılaşmışlar ve yapılan muharebede eşkiya reislerinden Uzun Bekir ile adamlarından 15 nefer öldürülmüştü. Eşkiyanın bir kısmının yok edilmesi diğerlerinin de dağılması nedeniyle artık askerlerin Yenişehir taraflarında kalmasına gerek yoktu. Çünkü askerlerin zahiresi ve konaklamaları reayaya yük olmaya başlamıştı. Yenişehir kadısının bu yazısı üzerine Abdi Paşa'ya gönderilen emirde, kış ayının yaklaşması ve askerlerinin Yenişehir sancağı dahilinde konaklamalarının reayaya getireceği yükün göz önüne alınarak eşkiyanın geri dönmesi ihtimaline karşı gerekli önlemleri alarak mansıbı olan Selanik'e dönmesi bildirilmişti. Hatta emri altındaki askerlerin ve diğer alay beylerinin yol üzerindeki reayadan "*azık akçes*" namıyla ve benzeri şekilde para almamalarına azami dikkat etmesi tembih edilmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 204, H. Evahir-i S 1173 / M. 14-22 Ekim 1759). Arnavut eşkiyası sadece Rumeli vilayetinin Avlonya, Tırhala, Yanya, Karlı-ili ve Ağrıboz merkezli güney taraflarında değil Ohri ve İlbasan sancaklarını ihtiva eden orta kesimlerinde de yağma, gasp, katliam ve isyana teşebbüs etmişti. Bu bölgede ise Ohri sancağı mutasarrıfı kapudan-ı sabık Vezir Mehmet Paşa ile sabık İlbasan sancağı mutasarrıfı Salih Paşa eşkiyanın tenkiline tayin edilmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 208, H. Evahir-i S 1173 / M. 14-22 Ekim 1759).

Avlonya sancağı mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa, eşkiya ile mücadelede gösterdiği ihmalkarlığın yanında reayaya karşı oldukça acımasız bir tavır takınmıştı. İstanbul'dan gönderilen fermanlarda kendisini affettirmek için bakaya vergilerin tahsiline önem vermesi isteniyordu. O da Hocası Hasan Efendi'yi binden fazla Arnavut askeri ile Yanya kazasına, Argirili Kaplan Bey'i ise 1500 nefer Arnavut askeriyle Yanya'nın civar kasaba ve köylerine göndermişti. Kendisi de emrindeki yüzlerce Arnavut askerle birlikte Yanya'ya gidip senelik 7.500 kuruşluk hazariye vergisine kanaat etmeyip reayadan

41.500 kuruş talep etmişti. Bunun üzerine Yanya kazası ileri gelenleri huzuruna çıkıp verginin bir miktar düşürülmesini istemişlerdi. Fakat Vezir İsmail Paşa verginin tenzili yerine zam yaptığı gibi birkaç kişiyi hapsedirmiş hatta tüccardan iki kişiyi katlettirerek mal ve mülklerine el koymuştu. Bunun dışında her köye 40-50 kişilik adamlarını göndermek suretiyle yağma ettirmişti. Hatta Yanya ahalisinin kendisinden hoşnut olduklarına dair mahzarlar almış ve bunları İstanbul'a göndermişti. Ahalinin kendisi hakkında şikayetçi olmalarını engellemek için yol ve derbentlere bayraktarlar tayin ederek kimsenin geçmesine müsaade edilmemesini tembih etmişti. Bu tedbirlere rağmen Yanya kazası ahalisi kendisinden şikayetçi olduklarına dair arzuhal sunmayı başarmışlardı. Rumeli Valisi Silahdar Mehmet Paşa'ya gönderilen emirde Yanya kazasındaki durumun tahkik edilmesi, Vezir İsmail Paşa'nın şikayet edildiği gibi mi hareket ettiği yoksa ahalinin iftirası mı olduğunun acil olarak tespiti istenmişti (BOA., *Mühimme Defteri* 161: 209, H. Evahir-i S 1173 / M. 14-22 Ekim 1759). Bunun dışında Vezir İsmail Paşa'nın Yanya sancağı dahilindeki Narda kazasından da 1650 kuruş hazariye yerine; hazariye namıyla 2800, harcırah olarak 80, emiriye baha adıyla 1500, mübaşiriye-i silahşor namıyla 3000, vilayet vekilleri masrafı olarak 370 ve tekrar mübaşiriye namıyla 250 kuruş olmak üzere toplamda 8000 kuruş aldığı iddia edilmişti. Durumun İstanbul'a şikayet edilmesi üzerine bir mübaşir tayin edilerek Vezir İsmail Paşa'nın hazariye vergisi olan 1650 kuruşun dışında tahsil ettiği iddia edilen 6350 kuruşu reayaya iade etmek üzere mübaşire teslim etmesi emredildi. Bir kez daha davranışlarını düzeltmesi ve reayaya zulümden vazgeçmesi tembih edildi (BOA., *Mühimme Defteri* 161: 225, H. Evahir-i Ra 1173 / M. 12-21 Kasım 1759).

Arnavut eşkıyasının Tiran ve Akçahisar grubundan 300 kişi Tiran yolunda sabık Ohri mutasarrıfı Kaplan Paşa'ya saldırmıştı. Derbentleri kapatan Arnavut eşkıyası Kaplan Paşa'nın beş adamını katledip 20-25.000 kuruş civarında para ve malını gasp etmişti (Ekim sonları 1759). Olayın duyulması üzerine bu grubun tenkili de Ohri sancağı mutasarrıfı kapudan -ı sabık Vezir Mehmet Paşa ile sabık İlbasan sancağı mutasarrıfı Salih Paşa ve kardeşi Mustafa Paşa'ya havale edilmişti (BOA., *Mühimme Defteri* 161: 227-228, 261). Ancak Akçahisar ve Tiran kazası naipleri tarafından gönderilen ilamda sabık Ohri mutasarrıfı Kaplan Paşa'nın reayaya zulmünden dolayı azledildiği ve davacılarıyla yüz yüze muhakeme edilmesi istenmişti. Bu ilama göre Kaplan Paşa, 1500 nefer Arnavut taifesine mensup adamıyla Tiran kazasının köylerini basıp eşya ve hanelerini yağmalatmış, 15 haneyi yakmış, 9 kişiyi katlettirmiş ve kazadan hazariye namıyla 40 kese⁷ akçeyi zorla tahsil etmişti. İstanbul'dan gönderilen emirde Kaplan Paşa'nın muhakeme edilmek üzere Tiran kazasına gelmesi halinde reayanın saldırısına uğrayacağı gerekçesiyle kendisinin değil onu temsilen vekilinin kadı huzuruna çıkarılması istenmişti (BOA., *Mühimme Defteri* 161: 261). Ancak Kaplan Paşa tüm emirlere karşı gelerek muhakeme olmaya razı olmuyordu.

Bu durum daha sonra hem kendinin hem de Vezir İsmail Paşa'nın katledilmesine neden olacak süreci başlatmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Kaplan Paşa, emri altındaki Arnavut adamlarıyla Argiri kasabası köylerinde yağma yapmış 5000 koyun, 20-30 res katır ve çeşitli hayvanı gasp edip, 3-4 kişinin de

⁷ Fatih Sultan Mehmet devrinden itibaren zamana ve paranın rayicine göre değişen, nihayet 500 kuruşta karar kılan para birimidir. (Ayverdi 2011: 659).

ölümüne sebep olmuştu. Dolayısıyla hem Tiran ve Akçahisar hem de Argiri kasabası ahalisi kendisinden şikayetçi olmuştu. Bu durumda kendisinin burada muhakemesi mümkün görünmediğinden İstanbul'a getirmek üzere dergah-ı mualla kapıcıbaşlarından Hüseyin mübaşir tayin edilmişti. Avlonya sancağı mutasarrıfı Kara İsmail Paşa'ya⁸ gönderilen emirde Kaplan Paşa'nın yakalanıp İstanbul'a getirmek üzere mübaşire teslim edilmesi istenmişti. Çünkü Kaplan Paşa, mübaşirin kendisini İstanbul'a götürmek üzere elinde emr-i ali ile gelmesini gururuna yedirememiş ve mübaşirin ayağına gitmem diyerek 1000 kadar Arnavut adamıyla karşı koymaya devam etmişti (BOA., Mühimme Defteri 161: 312).

Bu sırada Bender muhafızı olarak atanmış olan Vezir İsmail Paşa'nın kapıkethüdası Abdülkerim'in kefaletiyle Ali adlı mültezim uhdesine ihale kılınmış olan Avlonya cizyesinin 1759 senesine ait kısmını tahsil ettiği anlaşılmıştı. Avlonya cizyesi üzerinde herhangi bir yetkisi, kefaleti ve vekaleti olmadığı halde cizye evraklarını, cizyedardan alarak kendi adamlarına mal-i cizyeden 5000 kuruşu tahsil ettirmişti. Bunun dışında kendi maiyetinde olan kocabaşılar ve cizyedarlar zimmetinde bakaya suretindeki cizye bedeli ise 28.277,5 kuruştu. Gönderilen emirde kendi uhdesinde olmadığı halde Avlonya'nın 1758 senesine ait cizyesini zimmetine geçirdiği, bunun edepsizce bir davranış olup tuğ ve vezaretinin kaldırılmasını, uzak bir memlekete sürgün edilmesini ve ağır bir cezaya çarptırılmasını gerektirdiği halde tahsil ettiği parayı hazineye teslim etmek şartıyla bu davranışının şimdilik görmezden gelineceği bildirilmiştir (BOA., C.ML., 320 / 13155, H. 21 S 1172 / M. 24 Ekim 1758; BOA., C.ML. 195 / 8066, H. 29 Z 1172 / M. 23 Ağustos 1759). Bu bağlamda olmak üzere Vezir İsmail Paşa, Kasım 1759'da verilen görevleri yerine getirmediği ve reayaya zulmettiği gerekçesiyle mutasarrıflıktan azledilerek *vezirliği ve tuğu kaldırılmış, asi ve firari konumuna düşmüştür*. Zaten yukarıda da bazı noktalarda zikredildiği üzere sorumluluklarını yerine getirmediği ve reayaya zulmettiği için cezalandırılacağı, vezaretinin ve tuğunun kaldırılacağı yönünde birkaç defa uyarılmıştı. Mutasarrıf Vezir İsmail Paşa söz dinlemediği ve davranışlarını değiştirmedeği gerekçesiyle azledilince yerine 22 Kasım 1759'da Avlonya sancağı mutasarrıfı olarak Selman Paşa tayin edilmiştir (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 77).

Sabık Avlonya mutasarrıfı İsmail Paşa, vezareti ve tuğu kaldırıldıktan sonra izini kaybettirmişti. Kendisinin nerede olduğu ve kim tarafından saklandığı bilinmiyordu. Fakat adamlarından Yanya sancağı alay beyi Ömer Bey ve kayını Tahir Bey, reayaya zulmetmeye ve eşkıyalık yapmaya başlamışlardı. Her ikisinin de İsmail Paşa'nın

⁸ Avlonya mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'nın, vezaretinin alınması ve firari konuma düşmesinden sonra önce Selman daha sonra da İsmail, bu göreve tayin edilmiştir. Burada ismi geçen kişi Kara İsmail Paşa olarak tanınır. Sarayda haseki ve sonra Edirne bostancıbaşı tayin edilmiştir. Daha sonra kapıcıbaşılıkla İsakça anbar emini olmuştur. 25 Aralık 1764'te mir-i miran rütbesiyle Avlonya ve Delvine sancakları kendisine tevcih edilmiştir. 1 Şubat 1765 tarihinde ise vezir oldu. Vezir rütbesiyle Hotin muhafızı tayin edilmiştir. Kendisi Avlonya ve Delvine sancağı mutasarrıfı iken Mart 1766 tarihinde ölmüştür. İsmail Paşa, Vezir ve Kara sıfatlarıyla tanınıyordu. Yerine 18 Mart 1766'da Vezir Mahmut Paşazâde Kahraman tayin edilmiştir. Vezir Kara İsmail Paşa, bu çalışmanın konusu olan Avlonyalı Vezir İsmail Paşa'nın katli sonrası malını ve mülkünü müsadere etmek üzere görevlendirilmiştir. Arşiv kayıtlarında bu iki isim karıştırılmıştır. Her iki kişi arasındaki temel ayrım birisinin Vezir ve Kara lakaplarıyla, diğerinin ise Avlonyalı, Arnavud, Elhac ve Vezir unvan ve lakaplarıyla tanınıyor olmasıdır. (Bkz. Mehmed Süreyya 1996: 835; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 78).

fırarına ve saklanmasına yardım ettikleri tahmin ediliyordu. Yanya ve Avlonya sancakları mutasarrıfı Selman Paşa'ya ve Delvine sancağı mutasarrıfı Ahmet'e gönderilen emirde Ömer ve Tahir beylerin yakalanıp, dergah-ı mualla kapıcıbaşılardan mübaşir sabık Çavuşbaşı Selim Ağa'ya teslim edilerek Limni adasına kalebent⁹ cezasıyla sürgüne gönderilmeleri istenmiştir (BOA., C.ZB., 7 / 329; BOA., Mühimme Defteri 161: 322, H. Evasıt-ı Ş 1173 / M. 29 Mart-7 Nisan 1760).

Devlet, İsmail Paşa'nın vezirliği kaldırıldıktan sonra mal ve mülkünün peşine düşmüştü. Zira Osmanlı Devleti, ilk devirlerinden itibaren devlet malını zimmetine geçirenlerle isyancılar hakkında müsadere usulünü uygulamıştır. Özellikle Fatih Sultan Mehmet devrinden itibaren ulema dışındaki devlet görevlilerinden kayda değer mal varlığı bulunan herkese suçlu olup olmadığına bakılmaksızın müsadere uygulanması bir kural haline geldi. Bu anlayışa göre devlet görevlilerinin kullanımına sunulan mal, para ve çeşitli malzemeler şahsa değil makama aitti. Bundan dolayı ölen veya görevden azledilen devlet adamlarının mal ve mülklerine hazine namına el konulurdu (Öğün 2006: 67-68). İşte bu anlayışın bir tezahürü olarak Vezir İsmail Paşa'nın mal ve mülklerine hazine namına el konulması için emir gönderilmiştir. Firari Vezir İsmail Paşa'nın mal, mülk ve parasının tahmin edilenden çok daha fazla olduğu ve bunun büyük bir kısmının gizlendiği şeklinde şikayetler ulaşmıştı. Rumeli valisi Vezir Mehmet Paşa'ya gönderilen Ağustos 1760 tarihli bir emirde, dergah-ı mualla kapıcıbaşılardan mübaşir sabık Çavuşbaşı Selim Ağa'ya her türlü kolaylığın gösterilmesi, İsmail Paşa tarafından gizlendiği düşünülen malının ve mülkünün ortaya çıkarılması ve hazineye aktarılması için gereğini yapması istenmişti (BOA., Mühimme Defteri 162: 22). Mübaşir sabık Çavuşbaşı Selim Ağa'nın Avlonya'da düzenleyip hazineye gönderdiği ve firari Vezir İsmail Paşa'nın uhdesinde olan malikane köylere ait defterlerde senelik iltizam akçelerinin mültezimler tarafından teslim edildiğine dair pek çok tahvil olduğu görülmüştü. Ancak mübaşir sabık Çavuşbaşı Selim Ağa, hazineye gönderdiği defterde bu tahvillerin sahte olabileceğini ve 1760 senesine ait mahsulatın hazine namına zapt edilmesi gerektiğini ifade etmişti. Rumeli valisi Vezir Mehmet Paşa'ya gönderilen emirde iltizam bedellerinin firari Vezir İsmail Paşa tarafından teslim alındığını gösterir tahvillerin iyice tahkik edilmesi ve gerçekliğinden şüphe duyulanlara rağbet edilmeyerek iltizam bedellerinin hazine namına tahsil edilmesi veya mahsulata el konulması istenmişti (BOA., Mühimme Defteri 162: 23). Bu sırada mübaşir sabık Çavuşbaşı Selim Ağa boş durmamış, firari Vezir İsmail Paşa'ya ait olmak üzere zapt ettiği mal ve eşyayı 5011 kuruş 46 paraya satmıştı. Bunların dışında henüz satılmamış çeşitli miktarda eşyası vardı. Ayrıca sarayının bitişiğine yeni inşa ettirdiği zaviye içinde bir takım mal ve eşya ele geçirmişti. Mübaşir sabık Çavuşbaşı Selim Ağa, hem nakit parayı hem de ele geçirdiği eşyalarla henüz satılmamış eşyalara ait listeyi içeren bir defteri hazineye intikal ettirmişti (BOA., Mühimme Defteri 162: 24, H. Evasıt-ı M 1174 / M. 23 Ağustos-1 Eylül 1760). Ancak reaya firari Vezir İsmail Paşa'nın ele geçirilen mal ve mülkü ile nakit parasının çok daha fazla olduğu konusunda ısrarcıydı. Hatta bunların firari Vezir İsmail Paşa'nın her türlü işine vakıf Yahya Kethüda, Hasan Efendi ve Kurt Ahmet tarafından bilindiğini ihbar etmişlerdi. Ancak bu üç kişinin nerede oldukları ve saklandıklarını

⁹ Kalebent, bir kimseye verilen kalede kalma cezasıdır. Kalebentlik hapsin infazının özellik gösterdiği durumlardan ve tazir cezalarından biridir. Suçluların hapsedilmesi ve asla salıverilmemesi şeklinde uygulanır. (Bkz. Avcı 2004: 121-122).

kimse bilmiyordu. Bölge idarecilerine gönderilen emirde bu kişilerin yakalanmaları ve Rumeli vilayeti divanında sorgulanmaları istenmişti (BOA., Mühimme Defteri 162: 24). Yine bu konuyla bağlantılı olarak Rumeli valisi Mehmet Paşa ile Görice kazası idarecilerine gönderilen emirde Görice kazası reayasından çobanbaşı Todoş, hazine katibi Büyük Ali Bey'in oğlu Ahmet Bey ve sabık kethüdası Osman Bey adlı kimselerin firari Vezir İsmail Paşa'nın gizlendiği iddia edilen mal ve mülkünden haber oldukları gerekçesiyle yakalanıp İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir (BOA., Mühimme Defteri 162: 25). Mübaşir sabık Çavuşbaşı Selim Ağa, hızlı hareket etmiş ve Vezir İsmail Paşa'nın ele geçirilebilen malını ve mülkünü hazineye olan borcuna karşılık zapt etmişti. Özellikle Arnavud Belgradı, Mujaka (Muzayika), Malakas ve İşpat kazalarında mutasarrıf olduğu çiftlikler, emlak ve araziler ile buralarda bulunan hayvan ve mahsulattan saklanmış olanları ortaya çıkarmıştı. Nakit ele geçirilenler ile satılan bazı eşyanın bedelini hazineye teslim etmişti. Yapılan hesaba göre hazineye 81.276 kuruş borcu vardı. Bu borcuna hazine tarafından 10.000 kuruş zam yapılmış ve borcu toplamda 91.276 kuruşa çıkmıştı. Firari durumda bulunan Vezir İsmail Paşa'nın validesi Rabia Hanım, oğluna ait çiftlikler, emlak ve akarının bedeli karşılığında kendisine satılmasını talep etmişti. Rabia Hanım, damadı Ohri sancağı sabık mutasarrıfı Salih Paşa'yı vekil tayin etmiş ve İstanbul'a göndermişti. Rabia Hanım'ın talebi yerinde görülerek 91.276 kuruş karşılığında çiftlikler, emlakı ve hazineye teslim edilmiş bazı özel eşyaları vekil Salih Paşa'ya teslim edilmişti. Hazineye teslim edilen kıymetli eşyalar arasında kitapları, sim kalkanları ve sim şatır kuşakları mevcuttu. Yapılan anlaşmaya göre bu para 120 gün içinde hazineye ödenecekti (BOA., D.BŞM.MHF., 47 / 51, H. 22 Receb 1174 / M. 27 Şubat 1761).

Devlet firar edip izini kaybettiren İsmail Paşa'nın hem mülklerini kontrol etmek hem de yakalamak üzere Selman ve Kaplan Paşa'yı görevlendirmişti. Kaplan Paşa'nın böyle bir göreve tayin edilmesi devlet ile arasının düzeldiğine işaret etmektedir. Fakat tüm aramalara rağmen bulamamışlar ve bir süre sonra kendi mansıplarına dönmüşlerdi. Rivayete göre Selman ve Kaplan Paşa'nın mansıplarına dönmesini haber alan firari Vezir İsmail Paşa saklandığı gemiden karaya çıkarak İlbasan sancağı dahilindeki İşpat, Mujaka, Malakas ve Depedelen kazalarındaki mülklerini dolaşmaya başlamıştı. Durumun İstanbul'a ihbar edilmesi üzerine Rumeli valisi Mehmet Paşa'ya gönderilen Ağustos [sonları] 1760 tarihli emirde firari Vezir İsmail Paşa'nın yakalanıp idam edilmesi istenmişti (BOA., Mühimme Defteri 162: 242).

Firari vezir İsmail Paşa'nın azlinden bir yıl sonra Avlonya'ya Kahraman Paşa'nın oğlu Mahmut, mutasarrıf olarak tayin edilmişti. Bu süreç zarfında firari Vezir İsmail Paşa'nın kendisi bulunamadığı gibi malı ve mülkünün gizlendiğine dair şüpheler de giderilememişti. Avlonya, Mujaka ve Malakas kazaları dahilindeki çiftliklerinin idaresi, pirinç ve mısır buğdayı gibi mahsulatın kaldırılması ve iltizama verilmiş olan vergilerin tahsili için Kaplan Paşa, vekil tayin edilmişti. Fakat Kaplan Paşa'nın geçmişten itibaren firari Vezir İsmail Paşa ile arasının iyi olmaması ve yukarıda da ifade edildiği gibi Kaplan Paşa'nın reayaya karşı zulmünü artırması üzerine bir süre sonra görevinden azledilmiştir. Esasında buradaki görevi çiftliklerin idaresi, iltizama verilmiş olanların vergilerinin tahsili ve iltizama verilmemiş olanların ise mahsulatların toplanmasını ve satışını yapmaktı. Fakat Kaplan Paşa'nın eski anlaşmazlıklarını bahane ederek reayaya zulmünü artırması şikayet edilmişti. Bunun üzerine Avlonya mutasarrıfı

Mahmut'un çiftliklerin idaresi ile 25.676,5 kuruş tutarındaki vergi ve mahsulat bedellerinin tahsilini kendi üzerine alması ve Kaplan Paşa'nın bu vazifeden azledildiğine dair emir gelmiştir (BOA., Mühimme Defteri 162: 83). Ancak Kaplan Paşa'nın azlinden önce 22 Kasım 1760'da firari Vezir İsmail Paşa'nın emval ve eşyasına el koymak üzere Avlonya'ya gönderilmiş olan Şirin Ali Ağa tarafından hazırlanan raporda şu hususlara yer verilmişti (BOA., C.ML. 635 / 26122):

-Mübaşir sabık Çavuşbaşı Selim Ağa ve Kaplan Paşa tarafından düzenlenen üç defterde çiftliklerden tahsil edilmesi gereken senelik vergi ve çeşitli gelirlerin miktarı 25.676,5 kuruştur. Ayrıca çiftliklerdeki 1650 res ağnam ve 72 res katıra hazine adına el konulmuştur.

-Bazı mülk ve çiftlikleri tasarruf eden kimselerin 1759 senesine ait mahsulatın vergilerini ödediklerine dair senet sundukları fakat bunların çoğunun sahte olduğu gerekçesiyle iltizama verilmiş olanlardan iltizam bedellerinin tahsil edilmesini iltizama verilmemiş çiftliklerdeki mahsulatın ise aynen teslim alınıp satılmak suretiyle bedellerinin hazineye gönderilmesine karar verilmiştir.

-Firari Vezir İsmail Paşa'nın hazinedarı, silahdarı, kölesi ve bazı gedik ağaları sorgulanmıştı. Bunların verdiği bilgilere göre firari Vezir İsmail Paşa'nın kıymetli bazı eşya ve nakit parasının Yanya'daki çiftliklerinde olduğu anlaşılmıştı. Hatta bunlarla ilgili tüm bilginin validesi Rabia Hanım tarafından bilindiğini söylemişlerdi. Fakat Rabia Hanım, mahkemeye ifade vermek üzere çağrıldığında Ohri tarafına kaçtığı haber alınmıştı. Bunun üzerine Rabia Hanım'ın tasarruf ettiği 30 çiftliğin mülkiyetinin kime ait olduğu sorulmuştur. Rabia Hanım'ın mülkiyetinde olan çiftliklerin yarısının kocası müteveffa Mahmut Paşa tarafından satın alındığını diğer yarısının ise yine ölmüş olan oğulları Süleyman ve Mahmut Bey'den kendisine intikal ettiğini çiftlikleri tasarruf edenler ifade etmişti. Çiftlikleri tasarruf eden kimseler senelik vergilerini Rabia Hanım'a eda ettiklerini beyan ettiler.

-Vezir İsmail Paşa'nın malikane suretiyle uhdesinde olan dört parça mukataa, firarından sonra boşta kalmıştı. Mukataaların durumu ahali arasında dedikoduya ve anlaşmazlığa sebep olmuştu. Şirin Ali Ağa, bu mukataaların bedellerini hazineye ödemek şartıyla taliplerine verilmesini ya da Kaplan Paşa uhdesine tevcih edilmesi gerektiğini ifade etmişti.

-Vezir İsmail Paşa'nın 1753 senesinde 6.250 kuruşa, 1757 senesinde ise 7.500 kuruşa İskenderiye mutasarrıfı Ali Paşa'dan kiraladığı 15 adet çiftlik ve kışlağın, 5.000 kuruşluk borcu karşılığında rehine verildiğine dair Arnavut Belgradı naibine ait bir ilam sunulmuştu. Fakat durum ahaliden sorulduğunda yıllık 70.000 kuruş geliri olan çiftlik ve kışlakların Vezir İsmail Paşa'nın kendi tasarrufunda bulunduğu ve sunulan ilamların sahte olduğu ifade edilmiştir.

-Son olarak Avlonya kazası reayası ve ahali Kaplan Paşa'nın, firari Vezir İsmail Paşa'ya karşı beslediği kin ve düşmanlık nedeniyle zulüm ettiğini ve mal sevdasına düşerek kendilerini taciz ettiğini ifade ederek azlini talep etmişlerdi.

İşte Şirin Ali Ağa tarafından düzenlenen bu rapor dikkate alınarak Kaplan Paşa, yukarıda ifade edildiği üzere mutasarrıflıktan azledilmiştir.

Devlet firari Vezir İsmail Paşa'nın hazineye olan borçlarını tahsil etmek için her türlü yöntemi deniyordu. El konulan emlakları satılmış ve elde edilen 20.000 kuruş Gümrük Emini İshak Ağa tarafından Laleli Çeşme'de inşa edilen cami ve Yenikapı civarına inşa edilen sed binasına harcanmak üzere sadrazamın vekil-i harcı Ali Ağa'ya teslim edilmişti (BOA., C.SM., 7 / 332, H. 16 Z 1174 / M. 19 Temmuz 1761).

Vezir İsmail Paşa'nın firarda olduğu ve Avlonya'nın başkaları tarafından idare edildiği dönemde eşkıyalık olayları hız kesmemiştir. Avlonya sancağının Peremedi kazası Arnavutlarından Budoş olarak bilinen eşkiya reisi İnebahtı sancağının Apokri kazası reayasının mal ve mülklerini yağmalamıştı. Olayın duyulması üzerine İnebahtı sancağı mutasarrıfı Ahmet Paşazâde Mehmet Paşa, Karlı-ili mütesellimi ve Kerpiniş derbendi bekçisi Osman Bey eşkiyanın tenkiline görevlendirilmişlerdi. Karlı-ili mütesellimi eşkiyanın peşine düşerek büyük bir kısmını yok etmiş ise de Osman Bey herhangi bir yardımda bulunmamıştır. İstanbul'dan gönderilen ikinci emirde Osman Bey sert bir şekilde uyarılarak, dağıtılmış olan eşkiyanın geride kalanlarının yok edilmesi şartıyla önceki hatasının affedileceği belirtilerek daha dikkatli olması istenmiştir (BOA., Mühimme Defteri 162: 216, H. Evail-i M 1175 / M. 2-11 Ağustos 1761).

d-Avlonya'da İsmail Paşa'nın idari görevlerinde ikinci dönemi (1761-1764)

Firari Vezir İsmail Paşa, tüm arama ve ihbarlara rağmen yaklaşık iki yıl boyunca gizlenmiş ve devlet tarafından ele geçirilememiştir. Dolayısıyla hakkındaki idam kararı da uygulanamamıştır. Validesi Rabia Hanım'ın ricası ve Sadrazam Râgıb Mehmet Paşa'nın aracılığıyla affedilmiştir. Bunun üzerine İsmail Paşa'nın, iki yıla yakın süren firari sonrası *vezirliği ipka* kılınarak 28 Ağustos 1761'de affedilmiş ve tekrar Avlonya sancağı mutasarrıfı olarak tayin edilmişti. Hatta Avlonya sancağına ilave olarak Delvine sancağı da verilmişti. Affedilmesinin karşılığında çiftliklerini temlik etmişti. Ayrıca uzun zamandır tahsil edilememiş bakaya verginin tahsilini ve hazineye teslimine söz vermişti. Affedildiğine dair gönderilen hükümde görevinin başına dönmesi ve söz verdiği gibi bir an önce hazineye olan borçlarını ödemesi gerektiği sert bir dille ifade edilmiştir (BOA., Mühimme Defteri 162: 242; BOA., C.DH., 204 / 10175). Bu atama Vezir İsmail Paşa'nın Avlonya'ya yapılan son tayinidir. Bu tarihten katledildiği Ağustos 1764 tarihine kadar vazifesinde dört defa ipka edilmiş, ayrıca İlbasan ve Delvine sancakları da farklı zamanlarda vergilerini tahsil ve eda etmek şartıyla uhdesine tevcih kılınmıştır (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 77). Buradan anlaşıldığı gibi Vezir İsmail Paşa, affedilmesi ve Avlonya'nın kendisine tevcih edilmesine rağmen henüz idareyi devralmamıştır. Eylül [sonu] 1761 tarihli hatt-ı hümayunda, zimmetinde olan vergileri hazineye göndermeyip bakaya suretinde gösterdiği ve reayaya karşı yaptığı zulümlerden dolayı vezaretinin alındığı hatırlatılarak, Sadrazam Râgıb Mehmet Paşa'nın şefaatiyle affedildiği, bir an önce mansıbına giderek taahhüt ettiği şekilde mal-i miriyi tahsil edip hazineye göndermesi, eşkiyanın tenkili işine önem vererek kimseden bir akçe fazla para almamaya özen göstermesi ve sorumluluklarını yerine getirmek üzere Avlonya'ya dönmesi istendi (BOA., Mühimme Defteri 162: 249). Vezir İsmail Paşa, görevine başladıktan sonra söz verdiği üzere borcunun 15.500 kuruşluk (30,5 kese) kısmını Kethüdası Gümrük Emini İshak Ağa vasıtasıyla sadrazam hazinesine göndermişti. Bu paralar Yenikapı dışında yapılacak sed masrafı olmak üzere sadrazamın vekil-i harcı Ali Ağa'ya teslim edilmişti (BOA., C. DH., 243 / 12125, H. 29 Ca 1175 / M. 26 Aralık 1761).

Vezir İsmail Paşa'nın affı sonrası Avlonya'ya dönmesi hemen etkisini göstermiştir. Yanya sancağı reayası mutasarrıf Selman Paşa'nın azledildiğini ve yerine Vezir İsmail Paşa'nın tayin edildiğini iddia ederek vergilerini ödemekten imtina etmeye başlamışlar, yeniden bir kaos ve kargaşa ortamı zuhur etmiştir. Fakat Avlonya'nın Vezir İsmail Paşa'nın, Yanya'nın ise Selman Paşa'nın uhdesinde olduğu ifade edilerek reayanın vergilerini ödemek konusunda tereddüt yaşamamaları bildirilmiştir (BOA., Mühimme Defteri 162: 244, Eylül sonları 1761). Yine bu sırada Argirili Kaplan Paşa, başına topladığı yüzlerce Arnavut eşkıyası ile yeniden reaya zulmetmeye başlamıştı. Daha önce Argirili Kaplan Paşa'nın yakalanarak muhakeme edilmesi veya İstanbul'a gönderilmesi istenmiş fakat bu gerçekleşmemişti. İddiaya göre vergilerin tahsili zamanında kendi namına salyane defterine 20-30 kese ilave ettirmişti. Bu parayı vermeyenlerin evlerine 30-40 kadar Arnavut eşkıyasını gönderip yağmalatmış, yakıp yıktırmıştı. Bu yolla 300 keselik bir meblağı tahsil ettiği tahmin ediliyordu. Kendisinin İstanbul'a gönderilmesi için gelen emirlere rağmen bu gerçekleşmediği gibi Depedelen kazası ahalisinden Veli Bey denilen eşkıya reisini 2000 adamıyla Argiri kazasına çağırılmıştı. Veli Bey, kaza dahilindeki köy, çiftlik ve mahsulatı yaktığı gibi reayanın evlerini yağmalamıştı. Ayrıca iki kişiyi öldürmüştü ve reayayı 200 kese zarara uğratmıştı. Kethüdası Yakup, 300 kişilik Arnavut eşkıyasıyla yolları ve derbentleri kapatmış, kimsenin şikayet için kazadan çıkmasına müsaade etmemişti. Avlonya sancağı mutasarrıfı Kahraman Paşazâde Mahmut'a gönderilen emirde Kaplan Paşa'nın yakalanması ve davacılarıyla muhakeme edilerek en şiddetli şekilde cezalandırılması için Eylül 1761'de emir gelmişti (BOA., Mühimme Defteri 162: 245).

Vezir İsmail Paşa'nın Avlonya'ya dönerek idareyi tekrar ele alması sonrası Arnavut Belgradı kasabasında debbağ, ayakkabıcı (paşmakçı) ve terzi esnafına mensup bazı kimselerin kaza dahilinde köylere saldırarak reayaya zulüm yaptıkları, ulema, kadı ve müftü gibi ileri gelir kimselerin mal ve canlarına kastettikleri şikayet ediliyordu. Hatta iki kişiyi öldürmüşler, valinin izni ve haberi olmaksızın iki kişiyi de asmak suretiyle katletmişlerdi. Kabahatlerini örtbas etmek üzere İstanbul'a da birkaç kişiyi gönderdikleri anlaşılmıştı. Vezir İsmail Paşa, Çavuşbaşısını İstanbul'a göndererek adı geçen üç esnaf taifesinin şikayetlerinin dikkate alınmamasını hatta İstanbul'a gitmiş olan temsilcilerinin yakalanarak Rumeli eyaleti divanına veya kendisine teslim edilmek üzere gönderilmelerini talep etmişti (BOA., C.DH., 308 / 15384; BOA., AE., SMST. III., 210 / 16579). Bu konuda kısa bir süre sonra Vezir İsmail Paşa'ya hitaben gönderilen emirde Arnavut Belgradı kasabasında adı geçen üç esnaf takımının kontrol altına alınması, yağma ve zulümlerinin sona ermesi için gerekli önlemlerin alınması istenmişti. Bunun üzerine İstanbul'dan gelmiş olan emirin esnaf takımına tebliği için 41 kişi saraya davet edildi. Ancak kendi esnaf kethüdalarından başka kimseyi dinlemeyeceklerini ifade ederek davete icabet etmedikleri gibi ocak tabir ettikleri üç esnaf reisinin liderliği altında sayıları 6000 kadar olan eşkıya grubuyla karışıklık çıkardılar. Kasaba ileri gelenleri Vezir İsmail Paşa'ya müracaat ederek bir an önce eşkıyanın tedibi ve huzurun sağlanmasını rica ettiler. Bunun üzerine hızla alınan tedbirlerle kısa süre içinde esnaf reisleri ve kethüdaların bazısına kalebent bazısına da çeşitli cezalar verildi. Hatta kasaba ahalisine bundan sonra bu tür isyan ve uygunsuz davranışlara kalkışanları korumayacaklarına dair 50.000 kuruş nezre kesildiği gibi kefalete bağlandılar. Zaten Vezir İsmail Paşa'ya gelen emirde ahalinin rencide

edilmeden, fesat çıkarmış olan esnaf reisleri ile 41 nefer esnafın üzerine gidilerek cemiyetlerinin dağıtılması, uslanmayan ve itaat etmeyenlerin kalebent, hapis veya diğer cezalara çarptırılarak sorunun çözüme kavuşturulması istenmişti (BOA., Mühimme Defteri 163: 4, H. Evahir-i Ş 1175 / M. 17-25 Mart 1762). Fakat Vezir İsmail Paşa'nın ölümü sonrası muhalefatını zapta giden Mükellef Ahmet vasıtasıyla Arnavut Belgradı kasabası esnaf ve ahalisi kendilerine vergilerini ödemedikleri gerekçesiyle ayrıca 2000 kuruş nezre cezası kesildiğini ifade etmişlerdi. İddialarına göre Vezir İsmail Paşa, kendilerine karşı olan kin ve garezinden dolayı vergilerini ödemediklerini hatta "*debbağ, terzi ve ayakkabıcı esnafı vergiden muafır*" diyerek vergi toplanmasına karşı çıktıklarını bahane ederek nezre kesmişti. Ayrıca Mükellef Ahmet'e müracaat eden reaya Vezir İsmail Paşa'nın eskiden beri kasabada kurulan pazarı ve mahkemeyi kaldırtıp üç saat mesafede Velaşte denilen mahalle taşıttığını, yaz ve kış aylarında buraya gidip gelmekte zorluk çektiklerini de ilave etmişlerdi. Dolayısıyla haksız şekilde hem önceki isyan dolayısıyla hem de mal-i miriyi ödemedikleri gerekçesiyle kesilen nezrelerin kaldırılmasını, pazar ve mahkemenin de tekrar kasabalarına taşınmasını talep etmişlerdi (BOA., C.DH., 292 / 14561).

Delvine sancağı mirmiran rütbesi verilerek Nisan [sonları] 1763'te Kaplan Paşa'ya tevcih edilmişti. Ancak Arnavutluk bölgesinin en vahşi ve asi bölgelerinden birisi olması sebebiyle birkaç yıldır cizye, avarız ve mal-i miri vergileri tahsil edilememişti. Kaplan Paşa'dan bir an önce bakaya vergilerin tahsili ve hazineye göndermesi emredilmişti. Sancak dahilinde eşkıyalık olayları artmış ve tenkilleri mümkün olmamıştı. Yine Avlonya sancağı dahilinde olup cizyesi Delvine kalemine kayıtlı Depedelen kazası ahalisinin eşkıyalıkları meşhur olup, Zagorine köyü ahalisi bunların yağma ve saldırılarından muztarptiler. Bu nedenle tenkilleri için İstanbul'a şikayette bulunmuşlardı. Bunun üzerine Avlonya sancağı mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'ya gönderilen Mart 1763 tarihli emirde Depedelen kasabası ve kazası ahalisinin birkaç yıldır isyan halinde oldukları hatta 1737-38 senesinden beri vergilerini dahi ödemedikleri gibi bakaya vergiyi tahsil etmek üzere gönderilen mübaşiri bile öldürmeye yeltendikleri ifade edilerek duruma hakim olması istenmişti. Yapılan incelemede Depedelen kazasının Delvine sancağı cizyesi kaleminden olması ve önceki vergilerin sabık Derviş Ahmet Paşa uhdesinde bulunması sebebiyle ne kadarının tahsil edildiği ve ne kadarının bakaya kaldığı anlaşılammıştı. Delvine'nin ise Kaplan Paşa'nın uhdesinde olması sebebiyle Vezir İsmail Paşa'nın vergi tahsilatına müdahale etmemesi gerektiği bildirilmiştir (BOA., Mühimme Defteri 163. 110-116, Bu konuyla ilgili 6 ayrı hüküm vardır; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 66). Yukarıda ifade edildiği üzere Vezir İsmail Paşa ve Kaplan Paşa arasındaki anlaşmazlığa bir yenisi daha eklenmiştir. Zaten tam bir yıl sonra Kaplan Paşa azledilerek bakaya vergileri tahsil etmesi şartıyla Delvine sancağı, Avlonya ve İlbasan'a ilhaken Vezir İsmail Paşa'ya tevcih edilmişti (BOA., Mühimme Defteri 163: 351, H. Evail-i L 1177 / M.13-22 Nisan 1764). İlbasan sancağının Vezir İsmail Paşa'ya bakaya vergilerini tahsil etmek şartıyla tevcih edilmesinden kısa süre sonra kasaba sakinlerinden Mahmut Beyoğlu Miriliva Süleyman Bey'in Arnavut eşkıyasının başına geçerek yağma, ırza saldırı, yol kesme ve katliam yaptığı şikayet edilmiştir. İlbasan mütesellimi olayları bastırabilmek için harekete geçmiş ise de onun da iki adamını öldürmüştü. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine Vezir İsmail Paşa'ya hitaben gönderilen emirde Süleyman Bey'in

mirlivalığının kaldırıldığı, affı ve rütbesinin ipkasının hiçbir şekilde mümkün olmadığı ifade edilerek İlbasan kazası dahilinde ikameti uygun görülmediğinden bir başka yere sürgüne gönderilmesi gerektiği bildirilmişti (BOA., Mühimme Defteri 164: 30). Bu sırada Rusya ile Eflak meselesinden dolayı sınır bölgesindeki gerginlik devam ediyordu¹⁰. Rusya'nın Ağustos 1764'te sınır ihlallerini artırması üzerine Hotin kalesinin muhafazası için asker ve zahire tedariki gerekmişti. Bu bağlamda olmak üzere Delvine ve İlbasan sancağı mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'nın 300 nefer piyade Arnavut askerini hazırlayarak Hotin'e göndermesi istenmişti. Bu askerin masrafı için gerekli olan 8.000 kuruşun seferiye namıyla sancak ahalisinden toplanmaması bunun yerine Boğdan caizesinden gönderilen parayla hazırlıkların yapılması gerektiği bildirilmişti. Ayrıca Vezir İsmail Paşa'nın vergilerin tahsili ve vilayetin muhafazası için yerinden ayrılmaması, Hotin'e gönderilecek piyade Arnavut askerini kethüdasının veya ona muadil birisinin komuta etmesi tembih edilmişti (BOA., Mühimme Defteri 164: 53). Yine 15 Temmuz 1764 tarihinde sınır bölgesi kalelerinden olan Özi kalesinin tamiri için Rumeli eyaleti dahilindeki mutasarrıf, mütesellim ve alay beylerine hitaben bir emir gönderilmiştir. Bu emre göre Özi muhafızının nezaretinde bulunmak üzere Rumeli eyaletinin sağ ve sol kol ordu beyleri iki nefer adamlarıyla Özi'ye giderek kalenin tamarine bedenen katkı vereceklerdi. Fakat bu emrin yeterince dikkate alınmaması üzerine Ağustos 1764 tarihinde gönderilen yazıda Vezir İsmail Paşa'nın ve diğer idarecilerin bir an önce Özi'ye yardım göndermeleri yoksa en şiddetli şekilde cezalandırılacakları ifade edilmiştir (BOA., C.AS., 1078 / 47483, H. 29 S 1178 / M. 28 Ağustos 1764). Bu emir büyük ihtimalle Vezir İsmail Paşa'ya hitaben yazılan son yazıdır. Muhtemelen bu yazının Avlonya'ya ulaşmasından kısa bir süre önce Vezir İsmail Paşa katledilmişti.

e-İsmail Paşa'nın katli (Ağustos 1764) ve muhalefati

Vezir İsmail Paşa'nın 1761'de affedilmesi ve tekrar Avlonya'ya mutasarrıf tayin edilmesinden sonra üç yıl boyunca vazifesinde ipka edildi. Avlonya'ya en son ipkası 8 Nisan 1764'tü. Kısa bir süre sonra Delvine ve İlbasan sancakları da bakaya vergilerinin tahsili ve eşkiyanın tenkili karşılığında bir kez daha uhdesine verildi (BOA., C.DH., 272 / 13551, M. 19 Haziran 1764). Vergilerin tahsili şartıyla mutasarrıf tayin edilmesine rağmen Vezir İsmail Paşa, tahsil ettiği vergileri hazineye teslim etmek yerine zimmetine geçiriyordu. İddiaya göre Vezir İsmail Paşa, Avlonya akçesinden 17.247 kuruşu tahsil etmiş ancak hazineye 10.941 kuruş göndermişti. Geriye kalan 6.306 kuruş zimmetindeydi. Rumeli valisi Vezir Ali Paşa'ya gönderilen emirde bu paranın tahsili ve hazineye gönderilmesi için gereğini yapması bildirilmişti (BOA., C.ML., 576 / 23631).

Vezir İsmail Paşa, reayaya karşı zulmüyle tanınmıştı. Vezaretinin ipkasıyla tekrar mutasarrıf tayin edildiğinde "*Avlonya ehâlisi ile cihetinizde olan emvâl-i matlûbeyi edâ*

¹⁰ Rusya imparatoriçesi II. Katerina, Avrupa siyasetinde etkin olabilmek ve güçlü bir Rusya için Lehistan'ı kendi nüfuzu altına almaya karar verdi. Osmanlı Devleti'nin itirazı ve Prut anlaşmasına aykırı olmasına rağmen Lehistan'ın iç işlerine müdahale etmeye başladı. II. Katerina, 5 Ekim 1763 tarihinde Lehistan Kralı III. August'ün ölümü üzerine Lehistan asilzâdelerinden S. Poniatowski'yi aday gösterdi. Osmanlı Devleti buna karşı çıksa da 7 Eylül 1764'te S. Poniatowski, Lehistan kralı seçilmiş ve bu siyasi kriz ilerleyen süreçte bir Osmanlı-Rus savaşına sebep olacak süreci başlatmıştır. (Uzunçarşılı 1988: 356-363); Konuyla ilgili tartışmalara ve diplomatik sürece dair bkz. (Demir 2012: 185-253).

ve *tahsiline me'mûrum*" diyerek reayaya karşı yeniden zulme başlamıştı (Güngör 2014: 1123). Daha sonra idaresinde olan Avlonya sancağını teftişe çıkmış ve kasabaya dönüşünde kendisine gücenmiş olan reayanın saldırısına uğramıştır. Adamlarıyla birlikte bu saldırıya karşı koymak istemiş ise de başarılı olamamış ve katledilmişti (BOA., TS.MA. e., 791 / 28). Vezir İsmail Paşa'nın ölüm tarihi tam olarak bilinmese de olayın nasıl gerçekleştiğinin ayrıntılı olarak ifade edildiği belgenin tarihi 19 Ağustos 1764'tür. Dolayısıyla bu tarihten birkaç gün önce katledilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Belgedeki bilgilere göre Arnavut Belgradı (Avlonya) reayası, sancağını teftişe çıkmış olan Vezir İsmail Paşa'nın kasabaya dönüşünde ansızın saldırmış, adamlarının bazıları ölü bazıları ise diri ele geçirilmişti. Vezir İsmail Paşa'nın kendisi de kurşun (Güngör 2014: 1124) ile vurulmuş ve sağ olarak ele geçirilenler arasındaydı. Yakalanıp Kaplan Paşa'nın karısına teslim edilmişti. Kaplan Paşa'nın karısı, henüz reşit bile olmayan oğlunu, "*kız kardeşiyle evlendirmek ve mir-i miran rütbesi verdirmek*" yalanıyla kandırarak yanına çağırdığı ve sonra da katlettiği gerekçesiyle Vezir İsmail Paşa'ya hakaretler etmişti. Hatta Vezir İsmail Paşa tarafından oğluna yazılmış kağıtları ortaya çıkararak, yalan ve hile ile oğlunu katlettiğini ileri sürdükten sonra Kaplan Paşa'nın sarayının kapısına astırıp vücudunu parça parça ettirmişti (BOA., TS.MA. e., 790 / 94). Daha öncede ifade edildiği gibi Kaplan Paşa ile Vezir İsmail Paşa arasında geçmişten kalan bir düşmanlık vardı (Güngör 2014: 1123)¹¹. Vezir İsmail Paşa'nın firari olduğu dönemde çiftliklerinin idaresine Kaplan Paşa tayin edilmişti. Hatta bir ara Avlonya'ya Kaplan Paşa, mutasarrıf olmuştu. İşte bu sebeplerden dolayı iki kişi arasında bir husumet oluşmuştu. Bu nedenle Vezir İsmail Paşa'nın Kaplan Paşa'nın oğlunu hile ile öldürttüğü ve kendisinin de bu sebeple katledildiği iddiası ortaya atılmıştır. Esasında Kaplan Paşa da reaya tarafından sevilmiyordu. Avlonya'daki çiftlik ve arazi sahipleri Vezir İsmail Paşa'nın firarı sonrası görevlendirilen Kaplan Paşa'nın mal ve para sevdasına düşerek kendilerine zulüm ettiğini ifade ederek azledilmesini istemişlerdi (BOA., C.ML., 635 / 26122). Vezir İsmail Paşa'nın katli sonrasında yerine Delvine sancağının bakaya vergisini tahsil etmek şartıyla sabık Prizrin sancağı mutasarrıfı Kurt Mehmet Paşazâde Abdullah tayin edildi (3 Eylül 1764) (XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 78). Daha sonra Avlonya sancağı Kurt Mehmet Paşazâde Abdullah Paşa'dan alınıp Delvine sancağı da ilhak edilerek mir-i miran İsmail'e tevcih edilmişti (25 Aralık 1764). Mutasarrıf mir-i miran İsmail, 1 Şubat 1765 tarihinde vezir rütbesini aldı. Kendisi aynı zamanda Avlonya'da katledilen Vezir İsmail Paşa'nın muhalefatını hazine adına zapt etmekle görevliydi. Yeni tayin olunan mutasarrıf, Vezir Kara İsmail Paşa olarak tanınıyordu (Mehmed Süreyya 1996: 835; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi 2019: 78; Güngör 2014: 1137)¹².

Vezir İsmail Paşa'nın katledildiği haberinin İstanbul'a ulaşması sonrası malını ve mülkünü zapt etmek ve muhalefatına el koymak üzere mübaşir Canım Mehmet

¹¹ Kaplan Paşa ile İsmail Paşa arasındaki anlaşmazlık husumete dönüşmüştü. İddiaya göre Vezir İsmail Paşa'nın, oğlundan önce Kaplan Paşa'nın katlinde de dahilidir. Maktul Kaplan Paşa'nın muhalefatının miriye zapt edilmek istendiği fakat tüm aramalara rağmen bir şey bulunamadığına dair bkz. (BOA., C.ML., 485 / 19781).

¹² Mehmed Süreyya, a.g.e., s.835; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi, s.78; Güngör, a.g.t., s.1137; Bu iki kişi ölümleri sonrası muhalefatları söz konusu olduğunda rütbe ve isim benzerliği sebebiyle sık sık karıştırılmıştır.

görevlendirildi. Zaten Canım Mehmet, kısa süre önce katledilen Selman Paşa'nın¹³ muhalefatını zapt etmek üzere Yanya bölgesindeydi. Kendisine gönderilen yeni emirde Vezir İsmail Paşa'nın zenginlik ve servetiyle şöhret yaptığı, emval, eşya, mülk, mücevher, hayvan, hububat ve nakit para açısından oldukça zengin olduğu ve bir an önce Avlonya'ya giderek muhalefatına el koyması istenmişti. Emre göre Canım Mehmet, kadı ve zaptiye ile Vezir İsmail Paşa'nın hazinedarını ve en yakın adamlarını sorgulayarak servetinin en ufak bir parçasının bile saklanmasına ve gizlenmesine müsaade etmeyecekti (BOA., C.ML., 615 / 25378, H. 27 S 1178 / M. 26 Ağustos 1764; BOA., AE., SMST. III., 83 / 6178, H. 27 S 1178 / M. 26 Ağustos 1764; BOA., Mühimme Defteri 164: 84, H. Evahir-i S 1178 / M. 20-28 Ağustos 1764). Bu usul eskiden beri yukarıda da ifade edildiği üzere ölen veya görevden alınan devlet görevlilerine karşı uygulanan müsadere yönteminin uygulanmasıydı. Arşiv kayıtlarından tespit edebildiğimiz kadarıyla Vezir İsmail Paşa'nın katli sonrası mal ve mülküne el koyma ve satışı süreci birkaç yıl sürmüştür.

Vezir İsmail Paşa'nın ölümü sonrası servetine el konulsa da mal ve mülkünün büyük bir kısmının gizlendiği iddia edilmekteydi. Avlonya ve Delvine sancakları mutasarrıfı Abdullah Paşa, İstanbul'a gönderdiği yazıda Avlonya sakinlerinden Naip Molla Hasan ve Kurt Ahmet Bey adlı kimselerin Vezir İsmail Paşa'nın malını ve mülkünü sakladıklarını iddia ederek bunların tedip edilmeden gerçeğin açığa çıkarılmayacağını ifade etmişti. Kurt Ahmet Bey aynı zamanda Vezir İsmail Paşa'nın kız kardeşinin kocası yani eniştesiydi. Mutasarrıf Abdullah Paşa, bu iki kişinin tedip edilmesini önermişti. Rumeli valisi Vezir Mehmet Paşa'ya gönderilen yazıda hakikatin ortaya çıkarılması için iyice tahkikat yapması ve iddialar gerçek ise adı geçen kimseler hakkında gerekli cezayı uygulaması emredilmişti (BOA., AE. SMST. III., 361 / 28876, H. Evail-i C 1178 / M. 26 Kasım-5 Aralık 1764).

Canım Mehmet, Vezir İsmail Paşa'nın ölümü sonrası o bölgede olması sebebiyle muhalefatına el koymak üzere gönderilmiş iken bir süre sonra bu göreve Mükellef Ahmet Ağa tayin edildi (BOA., D.BŞM.MHF., 50 / 24; BOA., D.BŞM.MHF.d., 12695, H. 15 C 1178 / M. 10 Aralık 1764). Mükellef Ahmet Ağa'nın yanında mübaşir olarak Hassa Silahşoru Ali Ağa da görevlendirilmişti. Tayin yazısında Selman Paşa'nın malını-mülkünü müsadereye gönderilmiş olan ve daha sonra da Vezir İsmail Paşa'nın muhalefatına el koymak için görevlendirilen Canım Mehmet'in Yanya'daki işinin bitmemiş olduğu ifade edilerek yine onun maiyetinde olmak şartıyla Mükellef Ahmet Ağa'nın bu göreve tayin edildiği belirtilmiştir (BOA., C.ML., 696 / 28476). Ancak Mükellef Ahmet Ağa ve Hassa Silahşoru Ali Ağa, Arnavut Belgradı kasabasına vardıklarında bazı kimselerin karşı koymasına ve tacizine maruz kaldılar. İddiaya göre Vezir İsmail Paşa, kasabada bulunan Sultan Mehmet cami hatibi Hasan Efendi'yi ve kasaba sakinlerinden bazı kimseleri sürgün ettirmişti. Bundan dolayı kasaba ahalisinin kendisine karşı düşmanlığı ölümünden sonra dahi bitmemişti. Mükellef Ahmet Ağa ve

¹³ Reayaya zulmünden dolayı Selman Paşa'nın katli ve mübaşir Canım Mehmet'in memuriyeti için bkz. (BOA., C.ML., 558 / 22912, H. 29 N 1177 / 1 Nisan 1764); Yanya mutasarrıfı Selman Paşa, başına topladığı eşkıya ile reayaya karşı zulme başlamıştı. Hakkındaki şikayetlerin artması üzerine idamına ferman verilmiş ve Rumeli valisi Moldovancı Ali Paşa tarafından hamamda boğdurulup başı kestirilmiş ve kesik başı İstanbul'a gönderilmiştir. (Bkz. Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi 1978: 65-66; Güngör 2014: 1102).

Ali Ağa, durumu İstanbul'a bildirirken Hatip Hasan Efendi'nin kendi halinde birisi olduğunu sürgüne gönderilmesi ve nezre kesilmesine gerek olmadığını da ifade etmişlerdi. İstanbul'dan gelen fermanla Mükellef Ahmet Ağa ve Hassa Silahşoru Ali Ağa'nın işlerini yapmasına müsaade edilmesi ve kasaba ahalisi tarafından rencide edilmemeleri bildirilmiştir (BOA., AE., SMST. III., 210 / 16568, H. 30 Ca 1178 / M. 25 Kasım 1764).

Mükellef Ahmet Ağa ve Hassa Silahşoru Ali Ağa, Avlonya'ya vardıkları andan itibaren Vezir İsmail Paşa'nın servetini tespit etmek ve bakaya tahsilatlarını yapmak için gayret etseler de yukarıda belirtildiği üzere birçok engellemeyle karşılaştıkları gibi *mal ve mülkünün gizlendiğine kanaat getirdiler*. Çünkü Vezir İsmail Paşa, nakit parası, emlak ve diğer gelirlerini içeren servetiyle nam yapmıştı. Ama tespit edilen serveti beklenenin çok altındaydı. Bu durumu İstanbul'a rapor etmişlerdi. İstanbul'dan Rumeli valisi Vezir Mehmet Paşa'ya gönderilen Şubat 1765 tarihli emirde, Vezir İsmail Paşa'nın uzun zamandır tasarrufunda olan emlak, çiftlik, mansıpları, akarları, nakit parası, mücevher, gümüş ve altın eşyalarıyla ile ahalide olan alacaklarının gizlenmeden yazılmasına ihtimam göstermesi bildirilmişti (BOA., C. ADL., 102 / 6107; BOA., C.ML., 334 / 13693, H. 29 N 1178 / M. 22 Mart 1765). Ancak arşivde Vezir İsmail Paşa'nın tek bir kayıt altında yazılmış muhallefatından ziyade parça parça yazılmış mal-mülk ve gelirleri ile borçlarına ait listeler mevcuttur. Bunların bazıları sadece adet şeklinde yazılırken, kıymetleri ile ilgili not düşülmüştür.

Vezir İsmail Paşa'nın muhallefatiyle ilgili en kapsamlı defter ölümünden hemen sonra yazılmış olup 28 Ağustos 1764 tarihidir. Arnavut Belgradı kasabasında Velaşte denilen mahalde bulunan sarayında ve bazı diğer yerlerde gizlenmiş halde nakit para, eşya ve kitapları bulunmuştu. Sarayın kulesinde 4.436 kuruş değerinde mahlut beyaz akçe ele geçmişti. Başka bir yerde bulunan yaldız altın, fındık ve zer-mahbubu denilen paraların değeri ise 80.600 kuruştur. Bunların dışındaki eşyalar değeri ile değil adet olarak deftere yazılmıştı. Bunlar arasında murassa kuşaklar, murassa hançer, murassa ud kutusu, incili kalembek tespih, altın derviş keşkülü, sadef, altın saat kösteği; raht, kesme, haşa, eyer, başlık, üzenge, at gömleği vb at takımları; altın Şamkari bıçak, altın kaplama piştov, tüfek, fişeklik, kalkan, filinta vb. pek çok altın kaplama silah ve eşya; sim mutfak ve kahve takımları; çeşitli renk ve malzemedan yapılmış kürkleri; çizme, papuç, havlu ve hamam takımları mevcuttu. Bunlar deftere yazıldıktan sonra hazineye gönderilmişti. Ele geçen eşyalar arasında 200 civarında Mushaf-ı şerif, enam-ı şerif, delail-i şerif olmak üzere cilt halinde yazılmış çeşitli kitaplar vardı. Çok sayıda kısrak, tay, katır, manda, inek, öküz ve at tespit edilmişti. Ayrıca çeşitli yıllara ait olmak üzere tahsil edilmemiş gelirleri, bac-ı pazar iltizamı, kethüdarları elinde bulunan paralar, bakaya vergiler ve bazı kişilerde mevcut alacakları mevcuttu. Farklı köy ve çiftliklerdeki arazilerine ait tahsil edilmemiş aşar vergileri yazılmıştı. Ayrıca bazı köylere ait cizye, avarız ve cebelü bedeliyesi namıyla yazılmış olan vergi kalemleri vardı. Tüm bu eşya ve gelirlerin yazılı olduğu defter hazine-i hümayuna teslim edilmişti (BOA., TS.MA. e., 227 / 13, lef:7; BOA., D.BŞM.MHF. d., 12711; BOA., TS. MA., e., 226 / 45).

Mükellef Ahmet Ağa ve Hassa Silahşoru Ali Ağa, Arnavut Belgradı'na ulaştıktan sonra Vezir İsmail Paşa'nın sarayında ve servetinin saklandığı iddia edilen yerlerde arama yaptılar ise de Canım Mehmet tarafından deftere yazılanlar dışında çok fazla bir şey bulamadılar. Kendilerine verilen emirde ele geçirilen her türlü nakit para ve kıymetli

şeylerin aynı veya nakdi olarak hazineye gönderilmesi istenmişti. Zapt edilmiş muhalledattan taşınması ve nakli mümkün olmayanlar satılmak suretiyle nakde çevrilerek diğer kıymetli şeylerle birlikte bir deftere kaydedildi. Ayrıca muhalledatı zapt edilirken borçları ve alacakları ile çiftlik, kışlak, değirmen ve bağ-bostan gibi yerlerin 1763 senesine ait tahsil edilmiş veya bakaya kalmış gelirleri de ayrı bir deftere yazılmıştır. Yapılan tüm araştırmalara rağmen gizlenmiş yüklü miktarda herhangi bir para veya mal bulunamaması üzerine düzenlenen iki ayrı defter Avlonya mutasarrıfı Vezir Kara İsmail Paşa tarafından mühürlenerek hazineye iletmek üzere Mükellef Ahmet Ağa'ya teslim edilmiştir (BOA., D.BŞM.MHF., 50 / 49; BOA., D.BŞM.MHF., 51 / 44).

Mükellef Ahmet Ağa ve Hassa Silahşoru Ali Ağa'ya gönderilen emirde Vezir İsmail Paşa'nın 1761-1763 yıllarına ait olmak üzere Delvine sancağı cizye, avarız ve cebelü bedeliyesinden bakaya kalmış olan zimmeti 136.434 kuruştur. Yine bu hususta Avlonya ve Delvine sancakları mutasarrıfı Kara İsmail Paşa'ya gönderilen bir yazıda Vezir İsmail Paşa'nın Avlonya ve Delvine sancaklarına ait olan 1764 senesi cizye, avarız ve cebelü bedeliyesi gelirlerinin 111.831,5 kuruş olduğu, bundan 37.668 kuruşun düşüldükten sonra kalan 74.163,5 kuruşun ilgili kalemlere gönderilmesi istenmiştir. Cizye gelirlerinden ödenmesi istenen 37.668 kuruş Vidin gibi hudut boylarındaki yeniçeri ve kale neferatı mevacipleri tahsis kılındığından mübaşir Hasan'a teslim edilerek ilgili hazineye teslimi emredilmiştir. Kalan miktar ise İstanbul'dan taşraya gidecek vezir ve diğer memurların mevaciplerine ayrılmıştır (BOA., AE., SMST. III., 297 / 23731; BOA., C.AS., 937 / 40631).

Vezir Kara İsmail Paşa tarafından düzenlenerek Mükellef Ahmet Ağa'ya teslim edilen deftere göre Vezir İsmail Paşa'nın zimmetinde ve bakaya olarak 1763-1764 senelerine mahsus olmak üzere Avlonya, Argiri Kasrı, İlbasan ve Delvine sancaklarının cizye, avarız vergisi ve cebelü bedeliyesi kalmıştı. Bunun dışında muhalledatından el konulduktan satılan eşyaların bedeli ile 1764 senesine ait olmak üzere kendi çiftliklerinin subaşları tarafından tahsil edilmiş meblağın tutarı 147.922,5 kuruştur. Bu paranın 92.468,5 kuruşu müteveffa Vezir İsmail Paşa'nın kendi mal-i miri bakayasını olarak darbhane-i amireye, 55.454 kuruşluk kısmı ise emval-i miriye bakayasını olarak miri hazinesine teslim edilecekti. Bu sebeple gönderilen emirde adı geçen bakayaların tahsil edilerek ilgili hazinelere acilen teslim edilmesi istenmiştir (BOA., C.ML. 38 / 1750, H. 3 N 1179 / M. 13 Şubat 1766). Bu emir gereğince Mükellef Ahmet Ağa'nın zapt ettiği muhalledat ve çiftlikler hasılatı ile 1763-1764 senelerine ait cizye, cebelü ve avarız gelirleri olmak üzere baş muhasebeye teslim ettiği deftere göre: 144.640,5 muhalledat ve 86.640 kuruş ise cizye, avarız ve cebelü bedeliyesi yazılmıştı. Bu paranın 144.602 kuruşu nakit olarak darbhane-i amireye teslim edilmiştir. Miri maldan olan 86.648,5 kuruşun 65.125,5 kuruşu yeniçeri mevacibine, 17.939,5 kuruşu hazineye ve 3545 kuruşu ise mübaşirlerin 11 aylık masrafları için ödenmek üzere gelir kaydedilmiştir. Bunların tamamı tahsil edilememiş ve bir kısmı bakaya kalmıştır. Buna göre 92.469 kuruş darbhane bakayasının 17.373 kuruşu Kahraman Paşa tarafından tahsil edilerek darbhane hazinesine gönderilmiştir. 55.454 kuruş miri bakayanın 24.997 kuruşu da Kahraman Paşa tarafından tahsil edilerek yeniçeri mevacibine ödenmek üzere Silahşor Yusuf Bey'e teslim edilmiştir. Mübaşir Mükellef Ahmet Ağa ve Ali Ağa tarafından Temmuz 1765 tarihine kadar peyderpey tahsil ve teslim edilen paranın miktarı

toplamda 231.250,5 kuruşa ulaşmıştır. Nakit paranın dışında oldukça kıymetli olabilecek türde sadece adetleri yazılmış olmak üzere giyim-kuşam takımları, sim eşyalar ve onlarca kitap satılmak üzere hazineye teslim edilmiştir (BOA., D.BŞM.MHF., 50 / 71; BOA., C.ML., 173 / 7314; BOA., AE., SMST. III., 268 / 21411).

Vezir İsmail Paşa'nın Arnavut Belgradı, İşpat ve Mujaka kazalarında çiftlik, değirmen, yaylak-kışlak, çayır, bağ, bostan, zeytinlikleri, ekmekçi ve simitçi dükkanı, büyük bir sarayı, iki adet tuz madeni, kayık, sefine ve balık gölü olmak üzere 222 parça malı ve mülkü tespit edilmişti. Çiftliklerinde ve bazı mülklerinde çiftçi aileleri oturuyordu. Bu aileler kendi çift ve tohumlarıyla işledikleri arazileri tasarruf etmekte, buğday, mısır buğdayı ve alef yetiştirerek her sene harman akçesi ödemekteydiler. Bu çiftliklerin 1763 senesine ait iltizam bedelleri tahsil edilmemiş olduğundan çiftliklerdeki ürünler ve yıllık gelirler ayrı ayrı yazılmıştı. İki ayrı çiftlik toprağında bulunan ve tuz elde edilen madenin senelik geliri 112.000 kuruştur. Değirmenler, sefine, kayık ve dükkanlar ise senelik iltizamlara verilmişti. Mülklerin bazılarının sadece senelik iltizam gelirleri bazılarının ise sadece adetleri yazılmıştır. Yine 18 ayrı kışlakta 1672 res koyun ve kuzu iltizama verilmişti (BOA., D. BŞM. MHF. d., 12716, H. 27 B 1178 / M. 20 Ocak 1765). Mükellef Ahmet Ağa, Vezir İsmail Paşa'ya ait olup daha önce deftere yazılan çiftlik ve diğer mülklerin durumunu incelemiştir. Ona göre deftere yazılmış olan çiftlikler ve diğer akaratlar son derece zengindi. Büyük çoğunluğu verimli arazilerde ve deniz kıyısında idi. Bazı çiftliklerin iskelesi dahi vardı. Ancak zaman içinde kimse ilgilenmediği için harap duruma düşmüşlerdi. Arazi ve çiftliklerin işletilmesi halinde senelik gelirlerinin yüksek olacağını ifade etmişti. Bundan dolayı Vezir İsmail Paşa'nın babasından ve anasından miras kalmış olanların dışındaki mülk ve çiftliklerinin tamamının satılması halinde hazineye büyük bir gelir gireceğini tahmin ediyordu. Fakat bu kadar büyük ve sayıca oldukça çok olan arazi ve çiftliklerin tek bir kişi tarafından satın alınabilmesine imkan yoktu. Satılamayan arazilere bir çiftlik kethüdası tayin edilmek suretiyle işletilmesi ve zaman içinde satılması yolunun tercih edilmesini önerdi. Bu durumda hem çiftliklerin değeri korunmuş olur hem de senelik mahsulat gelirlerinden hazineye büyük bir para girişi devam ederdi. Mükellef Ahmet Ağa bu hususta Şam Valisi müteveffa Vezir Esad Paşa'nın¹⁴ emlakına uygulanan yöntemi örnek olarak vermişti (BOA., D. BŞM.MHF., 50 / 28, H. 23 N 1178 / M. 16 Mart 1765). Başka bir kayıta ise 1832 kuruş kıymetinde olan kürkleri yazılmıştı. Yeşil, penbe, güvez, mor, nohudi ve siyah renkli kakum, samur paçası, samur erkan, feraceli, kontoş,

¹⁴ Esad Paşa (Azmezâde), 1701'de Maarretünnuman'da doğmuş, 1725 yılından sonra Suriye bölgesinde ve özellikle Şam vilayetinin yönetimine söz sahibi olan Azmezâdeler ailesine mensup Azmezâde İsmail Paşa'nın oğludur. Esad Paşa, 1730'da Hama ve Humus sancakları mutasarrıflığına tayin olmuştur. 1743 senesinde ise vezir rütbesiyle Şam valisi olmuş, 14 yıl süren bu görevinde başarılı işler yapsa da zaman zaman otoriteyi ihlal edecek davranışlarının yanında şahsi servetini artıracak girişimlerde bulunmuştur. Eylül 1757 senesinde önce Sivas valisi olmuş, daha sonra vezirliği kaldırılarak aynı yıl Rusçuk'a sürgün edilmiştir. Ancak Rusçuk yolunda iken Ankara'da idam edilmiştir. Geride bıraktığı serveti devleti uzun zaman meşgul etmiştir. (Karaca 1995: 350-351); Esad Paşa, hacı kafilelerinin soyulmasına göz yumduğu ve haksız yere zenginleştiği şikayet edilmiş ve yapılan tahkikat neticesinde hakkında idam kararı verilmiştir. Bu karar doğrultusunda hamamda boğdurularak Mayıs 1758 öldürüldü. İstanbul'dan gönderilen mübaşir, sarayını mühürlemek ve malına el koymak suretiyle tüm servetine el koydu. Sarayından çok büyük miktarda hazine çıktı. (Bkz. Şeyh Ahmet El-Bedirî El-Hallâk 1995:167-168).

karsak kontoş, tilki kontoş ve vaşak nafesi vb. özellikleri taşıyan çok sayıda kürkü mevcuttu (BOA., TS. MA., d., 2411).

Vezir İsmail Paşa'nın 5 Ocak 1765 tarihli kayda göre zimem-i enderun, zimem-i bedesten ve zimem-i sipah-i bazargan şeklinde kaydedilmiş borçları 4.351 kuruş 18 para yani 522.138 akçeydi (BOA., TS.MA., e., 226 / 24). Yine Vezir İsmail Paşa'ya ait olup hazineye devredilerek 20 Ocak 1766 tarihinde müzayede ile satılan giyim-kuşam, kürk, kaftan, seccade, kılıç, piştov ve sim eşyanın bedeli 514.418 akçe yani 4.286,5 kuruş 38 paradır. Ayrıca Topkapı'da 26 Ocak 1766 tarihinde Mustafa Ağa marifetiyle satışı yapılan diğer eşya grubunun tutarı ise 1.033.926 akçe yani 8.616 kuruş 6 paradır (BOA., TS. MA., d., 6905; BOA., TS. MA., e., 227 / 14). Vezir İsmail Paşa'nın sarraflara da borcu vardı. Bu bağlamda olmak üzere Sarraf Markar'a olan 21.280 kuruşluk borcuna karşılık el konulmak suretiyle mahkeme vasıtasıyla 19 Haziran 1765 tarihinde satılan eşyaları arasında döşek, yastık, at gömleği, kilim, çuka, şali, kumaş, kürkler, saatler, çadır, çerge ve nühas eşyalar mevcuttu. Kapıkethüdası Mehmet Ağa'ya olan 1.775,5 kuruş borcu için sırma işlemeli aba, at takımları ve bazı simli eşyaları satılmıştı (BOA., TS.MA., d., 7885). Yine sarraf Dimitri ve Manol'a olan borçlarına karşılık değerli eşyaları ve kürkleri verilmişti. Bu eşyalar arasında çeşitli renk ve ebatta kumaşlar, kürkler, piştov silahı, tüfekler ve bazı kap kaçakları mevcuttur. Eşyalara 23.194,5 kuruş, kürklerine ise 14.320 kuruş kıymet biçilmişti. Toplamda 37.514,5 kuruş tutarındaki mal ve eşya borcuna karşılık 20 Kasım 1765 tarihinde sarraflara verilmişti (BOA., TS. MA., e., 227 / 13, lef: 5, 6)¹⁵.

Vezir İsmail Paşa'nın borç ve alacaklarını tahsil etmek ve muhalefatına el koymak üzere gönderilen halefi Kara İsmail Paşa'nın hazineye gönderdiği paraların dışında Hassa Silahşoru Mir Yusuf ile Delvine ve Avlonya sancakları mutasarrıfı Kahraman Paşa tarafından tahsil edilmesi istenen alacaklarının toplam miktarı 62.486,5 kuruştur. Bu alacakların bir kısmı şöyleydi:

Borçlu kimse	Kuruş
İlbasan sancağı mutasarrıfı Tavşanzâde Ahmet Paşa	4.735,5
Feraşerli Mustafa Paşa	1.000
İskenderiye mutasarrıfı Mehmet Paşa	8.100
Feraşerli Osman Paşa	385
Peremedili Salih Bey	2.100
Feraşerli Seyran Bey	5.500
Debreli Eyüp ve Müslüm ağalar	800
Toplam	22.620,5

Rumeli valisi Mehmet Paşa'ya gönderilen emirde yukarıda belirtilen alacak ve borçların tahsili için her birini divanına davet etmesi, borçlarını ödemeyenleri

¹⁵ Bu eşyaların bir kısmı H. 1180 / M. 1766-1767 tarihli bir başka kayıta daha geçmekte olup 23.064,5 kuruş kıymet biçilmiştir. (BOA., D.BŞM.MHF. 51 / 34).

hapsederek emlak, arazi ve çiftliklerine el koymak ve satmak suretiyle belirtilen meblağları bir an önce darphane hazinesine göndermesi istenmiştir (BOA., C.DH., 315 / 15732; BOA., D.BŞM.MHF. 50 / 44). Vezir Arnavut İsmail Paşa ile Kara İsmail Paşa'nın muhalledat ve bakayalarından tahsilatlar Kahraman Paşa zamanında da devam etmiştir. Vezir Arnavut İsmail Paşa'ya borçları olan Tavşanzâde Ahmet Paşa ve Feraşerli Mustafa Paşa'dan ve diğerlerinden tahsil olunan 17.673 kuruşun 300 kuruşu Ebu'l-feth Sultan Mehmet Han cami amelesi ücretine ödenirken kalan 17.373 kuruş ise darbhane-i amireye teslim edilmiştir (BOA., AE. SMST. III., 114 / 8678, H. 25 M 1182 / M. 11 Haziran 1768).

Vezir İsmail Paşa'nın ölümü sonrası el konularak emlak-ı hümayuna devredilen bazı çiftliklerin kendi mülkü olduğunu iddia eden karısı Ayşe Hanım itiraz etmek üzere İstanbul'a gelmiş ve kendisine 40.000 kuruş harcırah verilmişti (BOA., AE. SMST. III., 293 / 23421, H. 22 Z 1180 / M. 21 Mayıs 1767). Ayşe Hanım emlak-ı hümayuna devredilen çiftlikleri devletten satın aldığı iddia ederek kendisine iadesini istemişti. Bu çiftlikler Rumeli valisi Mehmet Paşa'nın uhdesine ihale edilmiş ve onun tarafından Çiftlik Kethüdası Ahmet'in idaresine bırakılmıştı. Bu çiftliklerin 1766 senesine ait geliri 69.385,5 kuruş olup, bunun 21.250 kuruşu Rumeli valisi Mehmet Paşa tarafından darphane-i amireye teslim edilmiştir. Daha sonra 22.566,5 kuruş daha tahsil edilmiş ise de bunun ancak 19.700 kuruşu hazineye gönderilmiştir. Geriye kalan kısmı sekban ve kolcuların zimmetinde kalmıştır. İsmail Paşa'nın karısının çiftliklerin kendisine iadesi talebinin araştırılmasına karar verilirken bakaya vergi ve gelirlerin tahsili için Kaptan-ı Deryalığa tayin edilmiş olan Mehmet Paşa'nın yerine Çapraslı Hasan memur kılınmıştır. Çapraslı Hasan'a gönderilen emirde Çiftlik Kethüdası Ahmet ile birlikte çiftliklerin durumunu tahkik ederek varsa reaya üzerindeki bakaya vergilerin tahsiline devam etmesi bildirilmiştir (BOA., C.SM., 155 / 7768, H. 17 Z 1180 / M. 16 Mayıs 1767; BOA., C.SM., 16 / 821, H. 13 Z 1180 / M. 12 Mayıs 1767).

Vezir İsmail Paşa'nın borçlarını tahsile tayin edilen Kara İsmail Paşa'nın Kahyası Yusuf Ağa, tahsil ettiği paraları hazineye teslim etmediği gerekçesiyle hapsedilmiştir. Yapılan incelemede Kahya Yusuf Ağa'nın 1763, 1764 ve 1765 senelerine ait cizye, avarız ve cebelü bedeliyesi olarak 36.057 kuruşu tahsil ettiği ancak bunun 21.250 kuruşunu teslim ederken kalan 14.807 kuruşu teslim etmemiş ve zimmeti kalmıştır. Bunun dışında hazariye, tayyarat¹⁶ ve Ebubekir Kethüda'dan yaptığı tahsilat ise 51.086 kuruş iken bunun da 23.500 kuruşunu makbuz karşılığında ödemiştir. Kahya Yusuf Ağa'dan tahsil ettiği ve hazineye teslim etmediği paraların durumu sorulduğunda 35.817 kuruş masrafı olduğunu ifade ederek mühürsüz bir defter takdim etmiştir. Yapılan incelemeler sonunda masraf olarak gösterdiği meblağdan bir kısmının düşülerek 27.586 kuruşu hazineye ödemesine karar verilmiştir. Bunun dışında cizye, avarız ve cebelü vergilerinden ilk tahsilattan kalmış olan 14.807 kuruşu ise senelik 1500 kuruş taksitle ödemek ve kefil göstermek şartıyla Kahya Yusuf Ağa'nın hapisten salıverilmesine karar verilmişti (BOA., C.ZB., 69 / 3417, H. 15 S 1181 / M. 13 Temmuz 1767).

SONUÇ

¹⁶ Tayyarat, eyalet valileri ve sancak beylerinin idareleri altındaki yerlerin ahalisinden çeşitli adlar altında aldıkları paraya veya hasıllata denir. (Ayverdi 2011: 1214).

Vezir Arnavut İsmail Paşa, 1751 senesinde muhtemelen ilk defa tayin edildiği Avlonya mutasarrıflığında aralıklarla Ağustos 1764 tarihine kadar kaldı. Avlonya tayinlerinde genel olarak bakaya vergileri tahsil etmesi ve bölgeyi kasıp kavuran eşkıyalığı yok etmesi istenmişti. Bölgede Arnavut, Avlonya veya Margaliç eşkıyası diye ünlenmiş olan gruplarla uzun zaman mücadele etti. Fakat eşkıyaların kuzeydeki İzvornik-Vidin sınırından güneydeki Karlı-ili-Ağrıboz'a (Eğriboz) kadar uzanan geniş bir alanda faaliyet göstermeleri sebebiyle başarılı olamamıştır. Hatta eşkıya gruplarının Vezir İsmail Paşa'nın çiftliklerini ve mülklerini tehdit etmeleri, mücadelede zafiyet göstermesine sebep olarak gösterilmiştir. Göreve atanması sırasında her defasında kendisinden bakaya vergilerin tahsili şart koşulmasına rağmen bu hususta da başarılı olamamıştı. Hatta vergilerin tahsili konusunda reyaya karşı aşırı güç kullanması ve belirli oranların çok üstünde tahsilat yaptığı gerekçesiyle sürekli İstanbul'a şikayet edildi. Bu nedenle Kasım 1759'da vezirliği ve tuğu alınarak hakkında idam kararı verildi. Yanya'dan Avlonya taraflarına kaçarak iki yıl boyunca gizlendi. Daha sonra validesinin aracılığıyla Sadrazam Râgıb Mehmet Paşa'nın iltimasıyla affedilerek tekrar Avlonya'ya mutasarrıf tayin edildi. Ancak reyaya karşı zulmü artarak devam etti. Bu sırada Avlonya bölgesindeki yerel ailelerden olan Kaplanzâdelerle arası açıldı. Bu aileye mensup Kaplan Paşa'nın ve oğlunun katline sebep oldu. Sancağını teftişe çıktığı sırada Kaplan Paşa'nın karısı tarafından halk üzerine saldırtılmış ve bu kargaşalıkta vurularak sağ ele geçirilmiştir. Kaplan Paşa'nın karısının ağır hakaretlerine uğramış ve daha sonra vücudu parça parça edilerek Ağustos 1764'te öldürülmüştür. Katlinden sonra çiftlikleri, mülkleri, gelirleri, nakit parası ve eşyasına el konuldu. Zenginliği ve servetiyle nam yapmasına rağmen nakit parası ve eşyasının tamamı ele geçirilemedi. Muhallefatının zapta gitmiş olan Canım Mehmet Ağa ve Mükellef Ahmet Ağa, servetinin küçük bir kısmını ele geçirdiler. Raporlarında servetin saklandığına kanaat getirdiler. Ele geçirilebilen değerli eşyaları satılmak suretiyle paraya çevrilerek diğer nakit paralarıyla birlikte hazineye teslim edildi. Vezir İsmail Paşa'nın muhallefatıyla ilgili işlemler birkaç yıl boyunca devam etti.

KAYNAKLAR

A-ARŞİV

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

1-Ali Emiri (AE.)

MAHMUD I (AE. SMHD.I.), 259 / 21081; 259 / 21099; 259 / 21094.

MUSTAFA III (AE. SMST. III.), 34 / 2352; 83 / 6178; 114 / 8678; 127 / 9815; 196 / 15480; 200 / 15737; 204 / 16059; 209 / 16461; 210 / 16568; 210 / 16579; 245 / 19571; 268 / 21411; 293 / 23421; 297 / 23731; 361 / 28876.

OSMAN III (AE. SOSM. III.), 4 / 257; 49 / 3498; 66 / 4941; 91 / 6973.

2-CEVDET (C.)

Adliye (C.ADL.), 102 / 6107.

Askeriye (C.AS.), 37 / 1666; 308 / 12730; 937 / 40631; 965 / 41985; 1078 / 47483.

Dahiliye (C.DH.), 9 / 417; 204 / 10175; 243 / 12125; 261 / 13042; 272 / 13551; 276 / 13789; 292 / 14561; 308 / 15384; 310 / 15464; 315 / 15732.

Maliye (C.ML.), 38 / 1750; 173 / 7314; 195 / 8066; 320 / 13155; 334 / 13693; 485 / 19781; 558 / 22912; 576 / 23631; 615 / 25378; 635 / 26122; 696 / 28476.

Saray Mesalihi (C.SM.), 7 / 332; 16 / 821; 155 / 7768.

Zabtiye (C.ZB.), 7 / 329; 68 / 3377; 69 / 3417.

3- BAB-I ASAFİ

Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM), No: 158, 161, 162, 163, 164.

4-BAB-I DEFTERİ (D.)

Başmuhasebe Muhallefat Defteri (D.BŞM.MHF.d.), 12686; 12695; 12711; 12716.

Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği (D.BŞM.MHF.), 47 / 51; 50 / 24; 50 / 28; 50 / 49; 50 / 44; 50 / 71; 51 / 34; 51 / 44.

5-TOPKAPI SARAYI (TS)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS. MA., d.), 2411; 6905; 7885.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS. MA., e.), 226 / 24; 226 / 45; 227 / 13; 227 / 14; 643 / 76; 790 / 94; 791 / 28; 915 / 47.

B-ARAŞTIRMA, İNCELEME VE KAYNAK ESERLER

AVCI, Mustafa (2004), "Osmanlı İnfaz Hukukundaki **Gelişmelere Genel Bir Bakış**", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **Cilt:12, Sayı: 3-4**, Konya: 87-159.

AYDINER, Mesut (2007), "Râgıb Paşa", *DİA.*, **Cilt:34**, İstanbul: TDV Yay. 403-406.

AYVERDİ, İlhan (2011), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı.

BAYKAL, Bekir Sıtkı-Abdülkadir Karahan (1978), "Râgıb Paşa", *İA.*, **Cilt: IX**, İstanbul: MEB Yay., 594-598.

BİLGE, Mustafa L. (1991), "Arnavutluk", *DİA.*, **Cilt:3**, İstanbul: TDV Yay., 383-390.

ÇADIRCI, Musa (1997), *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Ankara: TTK.

DEMİR, Uğur (2012), *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

DUKA, Ferit (1994), "XV-XVIII. Yüzyıllarda Arnavut Nüfusunun İslâmlaşması Sürecinin Gidişatı Üzerine Gözlemler", *XI. Türk Tarihi Kongresi (Ankara, 5-9 Eylül 1990)*, *Kongre Bildirileri*, **Cilt: IV**, Ankara: 1691-1700.

GÜNGÖR, Tahir (2014), *Vak'a-nüvis Hâkim Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, Marmara Üniversitesi SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

İNBAŞI, Mehmet, (2019a), "Avlonya Sancağı ve Yönetimi (1750-1800)", **Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, Cilt:6, Sayı: 14 (Mart):** 143-154.

İNBAŞI, Mehmet, (2019b) "Arnavutluk'ta bir Türk şehri: XVIII. Yüzyılda İlbasan Sancağı", **Congress of International Eastern European Studies (10-12 Ekim 2019-Üsküp/Makedonya)**, Sakarya: 325-348.

KARACA, Ali (1995), "Esad Paşa, Azmzâde", **DİA., Cilt: 11**, İstanbul: TDV Yay., 350-351.

KELEŞ, Erdoğan (2020), "Kıbrıs'ta Girne Dizdarı Halil İsyanı (1765-1766)", **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar II, Cilt: 2**, Ankara: Gece Kitaplığı: 339-380.

KIEL, Machiel (1991), "Avlonya", **DİA., Cilt:4**, İstanbul: TDV. Yay., 118-120.

KILIÇ, Orhan (1997), **18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı**, Elazığ.

KUTLU, Sacit (2007), **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul.

MEHMED SÜREYYA (1996), **Sicill-i Osmanî, Cilt: III**, İstanbul.

ÖĞÜN, Tuncay (2006), "Müsâdere", **DİA., Cilt: 32**, İstanbul: TDV Yay., 67-68.

RRUGA, İllir (2017), "XIV.-XVI. Yüzyıllar Arasında Arnavutluk'ta Gayrimüslimler", **İSTEM, Yıl: 15, Sayı: 19**: 159-172.

SÜSSHEİM, K. (1978), "Arnavutluk", **İA., Cilt: I**, İstanbul: MEB Yay., 373-378.

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi, Mür'it-tevârih, II.A, (1978), (Yayınlayan: M. Münir Aktepe), İstanbul.

ŞEYH AHMET EL-BEDİRÎ EL-HALLÂK (1995), **Berber Bedirî'nin Günlüğü 1741-1762, Osmanlı Taşra Hayatına İlişkin Olaylar**, (Mütercim: Hasan Yüksel), Ankara: Akçağ Yayınları.

ŞEMSEDDİN SAMİ (1306), **Kâmûsu'l-A'lâm, Cilt: 1**, İstanbul.

ULUÇAY, Çağatay (1955), **18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri**, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), **Osmanlı Tarihi, V. Cilt**, Ankara: TTK.

XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792, 16 Numaralı Tahvil Defteri, (2019), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayını, İstanbul.

YAKUT, Esra (2012), "Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkıyalık ve Cezalandırılması", **Kebikeç, Sayı: 33**, 21-34.

Ek 1: 16. Yüzyılda Rumeli Eyaleti (*Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü*, (2020), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, İstanbul: 882)

